O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY VA URTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

Z.M. Bobur nomidagi Andijon Davlat Universiteti

Pedagogika fakulteti psixologiya kafedrasi

Psixologiya yo’nalishi magistranti

Ataboeva Zulfiya

O’SMIRLARDA VATANPARVARLIK QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Andijon – 2014 yil

MAVZU: O’SMIRLARDA VATANPARVARLIK QADRIYaTLARINI ShAKLLANTIRIShNING IJTIMOIY PSIXOLOGIK XUSUSIYaTLARI

REJA

KIRISh

1BOB PSIXOLOGIYa FANIDA O’SMIRLARDA VATANPARVARLIK QARIYaTLARINI ShAKLLANTIRISh MUAMMOSINING NAZARIY-METODOLOGIK XUSUSIYaTLARI

1.1.O’smirlarda vatanparvarvarlik qadriyatlarini shakllantirish masalasining o’rganilganlik xolati
1.2O’smir shaxsi rivojlanishining yosh va ijtimoiy psixologik xususiyatlari
Bob bo’yicha xulosalar

2bob O’SMIRLIK DAVRIDA VATANPARVARLIK QADRIYaTLARINI ShAKLLANIShINING IJTIMOIY PSIXOLOGIK OMILLARI

2.1Ta’lim jarayonida vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish
2.2.O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishida oilaviy tarbiya xususiyatlari
3.3. Maxalla - o’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishida ulkan axamiyat kasb etuvchi ijtimoiy institut sifatida
Bob bo’yicha xulosalar

3-BOB GLOBALLAShUVJARAYoNIDAO’SMIRYoShLARDAVATANPARVARLIKQADRIYaTLARINIShAKLLANTIRIShNINGIJTIMOIYPSIXOLOGIKZARURATI

3.1 “Axborot iste’moli madaniyati” –o’smir yoshlarda vatnaparvarlik qadriyatlarini shakllantirshning muxim ijtimoiy –psixologik omili sifatida
3.2O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish jarayonida ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy psixologik usul va vositalari
3.3.O’smirlarning vatanparvrlik haqidagi tushunchalari va hissiy- emotsional yaqinlik munosabatlarining psixologik xususiyatlari
Bob bo’yicha xulosalar

XULOSA

FOYDALANILGAN ADABIYoTLAR RO’YXATI

Kirish

Mavzuning dolzarbligi: O'zbek xalqi o'z mustaqilligini qo'lga kirgizganidan buyon yoshlarimiz va bolalarimiz ma'naviy -ahloqiy tarbiyasi tizimida Vatan tuyg'usi, vatanga ehtiqod, vatanparvarlik, insonparvarlik va mehr-muruvvat his-tuyg'ularini shakllantirish, ularni o'z xalqi va vatanining sodiq farzandlari qilib tarbiyalash hayotimiz mahnaviyati va mazmuniga aylanmoqda. Vatanparvarlik kishilarning eng qadimiy va asrlar davomida sayqal topgan to'yg'ularidan biri bo'lib, hamma vaqt konkret – ijtimoiy psixologikmazmunga, o'ziga xoslikka ega. Buning oqibatida vatanparvarlikning milliy va umuminsoniy qadriyatlar yuzaga kelgan.

Prezidentimiz I.A.Karimov «Chindan ham, vatan to'yg'usi, vatan tushunchasi biz uchun sajdagohday pok va ulug' bo'lmog'i kerak. Vatanni ardoqlash, uni yomon ko'zlardan va harakatlardan asrab-avaylash, himoyalash, kerak bo'lsa, ona yurtimiz uchun jonimizni ham fido qilishdek buyuk insoniy fazilatni o'rganmog'imiz lozim.» deya bugungi kun yurtiga, ona-Vatanga cheksiz muhabbat tuyg'usini qalbida mujassam etgan, dili pok, mahrifatga tashna barkamol yoshlarni tarbiyalash o'qituvchilar va ziyolilar oldida turgan ulkan vazifa ekanligiga urg'u berar ekanlar, vatanga va insonga sadoqat, vatanparvarlik va insonparvarlik qadriyatarini yoshlarimiz tarbiyasiga singdirib borish kerakligini uqtirib: «Avvalambor bizning tayanchimiz va suyanchimiz, umidimiz va kelajagimiz bo'lmish farzandlarimizni, yosh avlodimizni Vatan va insonparvarlik tuyg'usi va maqsadi ruhida tarbiyalashimiz ham qarz, ham farzdir deya ta'kidlaganlar**.**[2,4].

Insonnin ma'naviy etukligi undagi vatanparvarlik, insonparvarlik va mehr-muruvvat qadriyatlarini shakllanishi zamirida paydo bo'luvchi, shakllanuvchi va shaxs ma'naviyatini belgilovchi qadriyatlar bilan belgilanadi

Mustaqil O'zbekistonning kelajagi, ko'p jihatdan, barkamol avlod tarbiyasiga bog'liq. Buning uchun dono xalqimizning va mutafakkirlarimizning durdona fikrlariga rioya qilib, yoshlarimizga bolalikdan boshlab ajdodlarimiz tomonidan qo'llab kelingan eng xalqchil odob namunalari va qadriyatarni ta'lim tarbiya jarayonida o'rgatib borishimiz zarur.

Pedagog va psixolog olimlar olib borgan ilmiy tadqiqot ishlarining natijalari va bu borada O'zbekistan hukumati tomonidan, shaxsan Prezidentimiz Islom Karimov tashabbuslari va rahbarliklarida inson shaxsi va manfaatlari, bolalar tarbiyasi, oila, sog'lom avlod kabi bolalarimiz va xalqimizning manfaatlarini ko'zlovchi qator hujjat va qarorlar qabul qilindi Hayotimizning barcha sohalarida, respublikamizning milliy manfaatlaridan kelib chiqqan holda, avlod-ajdodlarimizning azaliy turmush tarzi, an'analari, urf odatlari va ko'nikmalarini xisobga olib, bolalarimizda o'z vatani va xalqiga mehr, samimiylik qadriyat tuyg'ularini shakllantirish, ularni rivojlanitirish, tarbiya nazariyasi va amaliyotiga tadbiq etish muhim dolzarb vazifalardan biriga aylanmoqda.

Muammoning o'rganilganlik darajasi: O'zbekiston pedagoglarivapsixologlari M.G Davletshin, E. G'oziev, M. Vohidov, E. Iskandarov, , Q. Daminov S.Annamuratova, R.Ahliddinov, S.Bulatov, A.Jabborov, Zunnunov, Inomova, H.Yo'ldoshev, V.Karimova, U.Maxkamov, O.Musurmonova, S.Nishonova, G'.Shoumarov, T.Qurbonov, M.Quronov, Z.Nishonova, , E.G'oziev, O.Hasanboevalarningtadqiqotlarida yosh avlodni vatanparvaroik qadriyatlarini shakllanishiuchunmuhimbo'lgan estetik, axloqiy, milliy-maonaviy, psixologikmasalalarishlabchiqilgan

Tadqiqot ishining maqsadi: O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarining shakllanishi va amal qilishining ijtimoiy psixologik xususiyatlarini tahlil qilish asosida ularda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning ijtimoiy psixologik omillari sohasida olib borilayotgan ilmiy izlanishlarning uslubiyotini belgilashga qaratilgan. Tadqiqot ishining ushbu maqsadidan kelib chiqib, quyidagi vazifalarni bajarish nazarda tutilgan:

Tadqiqot vazifalari:

- Vatanparvarlik tuyg'usi shakllantiruvchi ommaviy axborot vositalari materiallarini o'rganish

-Vatan vatanparvarlik xaqida O'rta Osiy allmalari fikrlarini o'rganish

-O'zbek va xorij psixologlari tadqiqotlarida vatanparlik tuyg'usini shakllantirishning ijtimoiy psixologik nazaryailari taxlilni amalga oshirish

-Vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirshda oilaning ijtimoiy psixologik o'riini aniqlash

-O'smir ta'lim tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi pedagoglar ota- onalar ijtimoiy xizmat xodimlari uchun amaliy tavsiya ishlab chiqish

Tadqiqot predmeti: O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning ijtimoiy psixologik xususiyatlari

Tadqiqotning obhekti:O'smirlardagi vatanparvarlik qadriyatlarining ijtimoiy psixologik mexanizmlari Tadqiqotda 12- 14 yoshdagi 50 ta sinaluvchi ishtirok etdi

-**Tadqiqot uslubiyati va uslublari.**

Tadqiqot uslubiyotini psixologiya fanining tamoyillari (determinizm, ong va faoliyat birligi, taraqqiyot), kontseptsiyalari (S.L. Rubinshteyn, A.N. Leontg'ev, B.T. Anang'ev), O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi», Prezident I.A.Karimov asarlaridagi g'oyalar, Sharq va g'arb allomalari, ma'naviyat madaniyat darg'alarining yoshlarda kasbiy bilim va ko'nikmalarni, shaxsiy fazilatlarni shakllantirishga oid ta'limotlari, yosh avlodga kasb-hunar o'rgatish to'g'risida etakchi falsafiy, psixologik, pedagogik nazariyalari, g'oyalari, kasbiy ta'lim - tarbiya jarayonining pedagogik texnologiyalar to'g'risidagi kontsepsiyalar tashkil qiladi

Tadqiqot farazi: O’smirlar ta’lim tarbiyasida vatanaparvarlik qadriyatlarni shakllantirib ta’lim muassasi, oila va jamoatchilikning o’zaro yaqin xamkorligi asosida olib borilishi o’smirlarda ,mutaqil fikrlash, ijtimoiy faollik,mashuliyat xissini tarkib topishi asosida vatnparlik fadriyatlarini shakllanishi, barkamol shaxs tarbiyasi uchun zarur bo’lgan shart-sharoitlarni yaratish imkoniyatini beradi

Tadqiqot metodlari :

1.Nazariy tadqiqot doirasida ilmiy adabiyotlarning psixologik tahlili.

2.O’smirlar “ Vatanparvar inson qanday bo’lishi kerak ?” mavzusida ijodiy insho.

3.Kontent taxlil

4. Dissertant tomonidan ishlab chiqilgan eksperimental anketa so’rovnomasi;

5. Kuzatuv va suhbat metodi.

Tadqiqot bazasi **:** Bo’z tumani Pedagogika kolleji

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi va haqqoniyligitadqiqotning metodologik bazasi, tadqiqotning adekvat metodikalarini amalga oshirilishi, tanlovning etarli darajadagi reprezentativliligi, tashkil qiladi .

Himoyaga olib chiqilayotgan asosiy holatlar:

1.O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning ijtimoiy psixologik xususiyatlari o’rganish bevosita ulardagi yosh va indiivdual topologik xususiyatlarining psixologik diagnostikasi natijalarini asoida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq

2. O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning ijtimoiy psixologik xususiyatlari ta’lim jarayonida olib borilshida xar bir fan o’qituvchisi tomonidan amalga oshirilishi zarur

3 Ijobiy emotsiyalar o’smirlarda vatanparlik qadriyatlarini shakllaknishiga ,xamda ruhiy va jismoniy taraqqiyotlariga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

3. Globallashuv jarayonida o’smirlarda vatnparvarlik qadriyatlarini shakllantirish ularda axborot istehmoli madaniyatini shakllantirish ishlari bilan uzviy bog’likda oli borilishi zarur

-Tadqiqot natijalarining ilmiy jihatdan yangilik darajasi

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda vatanparvarlik mavzusida muayyan darajada tadqiqot ishlari olib borildi: ommabop kitob va risolalar, ilmiy va o’quv uslubiy qo’llanmalar chop etildi. G’ Davletshin, V.Karimova, N.Safaev va boshqalar yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda milliy etnik xususiyatlar borasidagi ilmiy fikr va muloxazalari ilmiy e’tiborga molikdir. Ushbu izlanishlarda asosiy e’tibor vatanparvarlikning mazmun-mohiyatiga, hozirgi kunda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalalariga qaratilgan. Ammo sohaga oid metodologik masalalar, xususan, vatanparvarlikning shakllanish va amal qilishining ijtimoiy psixologik qonuniyatlari shu vaqtga qadar etarlicha o’rganilmagan

Dissertatsion ishining ilmiy tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi.Dissertatsiya O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asar-laridagi g'oyalar, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi, "Yoshlar yili" va "Sog'lom bola yili "Davlat dasturi shuningdek, Bobur nomidagi Andijon davlat universiteti "Psixologiya" kafedrasining ilmiy tadqiqot yo'nalishiga mos keladi.

-Ish tuzilishi va tarkibi:Dissertatsiya kirish3 ta bob 8 ta bo'lim.xulosa foydalanlgan adabiyotlar ro'yxati xamda ilovadan iborat

1BOB PSIXOLOGIYa FANIDA O'SMIRLARDA VATANPARVARLIK QARIYaTLARINI ShAKLLANTIRISh MUAMMOSINING NAZARIY-METODOLOGIK XUSUSIYaTLARI

1.2 O'smirlarda vatanparvarvarlik qadriyatlarini shakllantirish masalasining o'rganilganlik xolati

Qadimgi yunon faylasufi (mil.avv. 384-322) Arastu fikricha, «maqsad emas, balki unga etish vositalari hal qiluvchi o'rinni egallaydi». Ma'naviy merosimiz hisoblangan epik rivoyatlarda, jumladan, «Avesto», "Go'ro'g'li", "Alpomish" dostonlari, Firdavsiyning «Shohnoma», Maxmud Qoshg'ariyning «Devonu lug'atit-turk», va qator boshqa asarlarda ajdodlarimizning vatanni, xalqni sevish, or-nomus va do'stlariga sadoqat kabi sifatlariga ularning asosiy ijtimoiy xislatlari, deb qaralgan. .[17,19].

Zardushtiylik ta'limoti talablariga: o'g'rilik va birovning mulkiga xiyonat qilmaslik, ayollarga, ayniqsa homiladorlarga g'amxo'rlik qilish, er sug'orish, daraxt ekish, o'z vaqtida uylanish va bolalarga g'amxo'rlik qilish kabi masalalar kiradi. «Avesto» da yana er, suv va havo muqaddas hisoblanib, ularga hurmat va ehtiromda bo'lishga dahvat etilgan.

Sharq ilk jonlanish davri (9 – 11 asrlar) allomalari Islom aqidalarida tarbiyalanib, ularni hayot da bir necha bor sinovlardan utkazib, xikmatli so'zlar orqali bizlarga etkazishga harakat kilganlar. Jumladan, Abu Rayxon Beruniy: «Barcha illatlarning asosiy sababi bilimsizlikda», - degan ekanlar. Abu Ali ibn Sino: «Xaqiqatni bilish uchun bilimga ega bo'lishi kerak, lekin xar qanday bilim ham xaqiqatga olib kelavermaydi. O'z bilimining haqiqiyligini bilish uchun mantiqni bilish zarur», - deganlar. O'rta asrlar Markaziy Osiyo allomalari va 19 –

asrdagi jadidlar harakati namoyondalari ham kishining insoniy sifatlariga alohida to'xtalib, komil inson siymosining asosiy belgilari (xislatlari) ni ko'rsatganlar. Bu davrda yashagan mutafakkir olim, shoir va donishmandlarning asarlarida, ijtimoiy taraqqiyot uchun muhim bo'lgan insoniy sifatlar – insonparvarlik, bilimga ehtiqod, xalq manfaatini himoya qilish, mahnaviyatni yuksaltirish, komil inson va etuk jamoaga erishish kabi masalalar yoritilgan.

Sharqning buyuk mutafakkirlari va allomalari o'zlarinnng butun ijod faoliyatlarini shaxs ma'naviy madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishga qaratganlar.Aynan ana shu xususiyati bilan sharq mutafakkirlarining ijodiy faoliyatlari g'arb mutafakkirlariniki bilan farqlanib turadi. Masalan, Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostonida mardlik, tug'riso'zlik, mahrifat bulog'idan baxramand bo'lish sari kuchli darajadagi intilish, mexnatsevarlik, katta yoshdagi kishilarga xurmat-ehtirom bilan munosabatda bo'lish, davlat va xalq manfaatlarini o'z manfaatidan ustun ko'rish, shuningdek sadoqatli sevgi-muxabbat kabi insoniy fazilatlar o'z ifodasini topgan bo'lib, shoir shu orqali shaxs ma'naviy madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish asoslarini ko'rsatib berishga xarakat qilgan. Farxodga mamlakatni boshqarish imkoniyati berilganda,u o'zining xali ancha yosh ekanligini, bu borada xali tajribaga ega emasligini, bu ishni undan yoshi katta bo'lgan va davlat boshqaruvi bo'yicha ancha tajribaga ega bo'lgan kishilar qo'lga olsa yaxshi bo'lishini tahkidlab bu taklifni qabul qilmaydi. Vaholanki, Farxod bu borada yaxshi ilm va mahoratga ega ekanligi bilan saroy ayonlari o'rtasida ham, oddiy xalq orasida ham yaxshigina shuxrat topgan edi. Shoir Farxodning ushbu xatti-xarakati bilan qo'yidagi ma'naviy madaniyatni rivojlantiruvchi fazilatlarni ko'rsatib berishga xarakat kilgan:

1. O'zini-o'zi baxolay bilish va biror- bir yuklatilayotgan vazifa bo'yicha mashuliyatni chuqur xis qila bilish.

2. Biror-bir ish yuzasidan qaror qabul qilishda shoshmasdan uzoqni ko'rib xarakat qilish.

3. Yoshi katta va tajribasi ko'p bo'lgan odamlarga xurmat bilan munosabatda bo'lish va ular tajribasidan o'rnak olishga intilish.

4. Mansabparastlik illatidan o'zini yiroqda tutish.

Shuningdek, soxibkiron Amir Temur o'z tuzuklarida juda ko'plab tarbiyaviy axamiyatga molik bo'lgan ko'rsatmalarni berib o'tgan. Ayniqsa, u kishining davlat boshqarish faoliyatiga faqat va faqat adolat bilan endashish kerakligi, ilm-ziyo axliga doimo adolatli munosabatda bo'lish kerakligi, kambag'al fuqaroga doimo mexr-muruvvat ko'rsatish kerakligi va milliy qadriyatlarni barqaror tarzda ximoya qilish kerakligi tug'risidagi fikr-muloxazalari bevosita ma'naviy madaniyatni shakllantirishda juda katta axamiyatga egadir.

Forobiyning «Fozil odamlar shahri» asarida demokratiyaning asosiy mezonlaridan biri bo'lgan ***qonunlarni*** joriy qilish muammosi keng yoritilgan. Forobiyning fikriga ko'ra, chinakam qonun o'rnatuvchi yangi qonun qabul qilinayotganida mamlakatdagi barcha tabaqalar, avlodlarga, viloyatlar aholisiga baxt-saodat, shod-hurramlik, erkinlik va farovonlik keltiri-shini hisobga oladi. Qonun turli-tuman fehl-atvor hamda xislatlarga ega bo'lgan odamlar xayrixohlik bilan kutib olishiga arziydigan bo'lishi zarur.

Forobiyning fikriga ko'ra, saodatga oqillik va unga hamisha intilib yashash orqali erishish mumkin. Shunday ekan, qonun mustahkam ruh va oqil idrok tarbiyasiga yo'naltirilgandagina farovonlik tomon etaklaydi. Demak, rahbar xalq, ommani tarbiyalashga, uning ruhi va idrokini mustahkamlashga harakat qilmog'i zarur. Qadimiy ajdodlarimiz insoniy mezon qilib olgan, har bir kishidan talab qilinuvchi bu ijobiy xislatlarni jamlab, ularni tartibga solib chiqsak, quyidagi ijtimoiy sifatlar tizimi gavdalanadi: birinchi o'rinda jasurlik, keyin – bilimdonlik, uddaburonlik, vatanparvarvarlik, mehnatsevarlik, odamiylik, axloq va odoblilik, do'stlik, tejamkorlik va saramjonlik xislatlari turgan. Bunday xislatlarni shakllantirishda ham diniy, ham dunyoviy asarlar muhim o'rin egallagan.
Barkamol inson haqidagi yuksak g'oyalar Abu Nasr Forobiy va Alisher Navoiy kabi mutafakkirlarning asarlarida, ayniqsa teran ifoda etilgan.

Aslida ***komil inson,*** bu - tariqat va riyozat yo'li bilan qo'lga kiradigan yuksak martabadir. Voiz Koshifay «Futuvvatnomai sultoniy» asarida tasavvufning komillikka daxldor binosi o'nta asosga qurilgani aytiladi: 1) ilm; 2) hilm; 3) taqvo; 4) saho; 5) shukr; 6) sidq; 7) vafo; 8) rizo; 9) safro; 10) ishq. **.**[17.19].

E.Yusupov o'zining «Inson kamolotining ma'naviy asoslari»[23].

nomli asarida ma'naviyat inson ma'naviyati, uning shakllanish bosqichlari, shaxs ma'naviyatini shakllantirishda alohida o'rin tutuvchi omillar, mahnaviyatga erishishning ijtimoiy-axloqiy ahamiyati, shuningdek, shaxsning psixologik xususiyatlariga tayangan holda uning mahnaviyatini shakllantirish shartlari haqida so'z yuritadi. Ishning e'tiborli jihati vatanparvarvarlikning mahnaviyati yuksak insonga xos bo'lgan fazilat ekanligiga alohida urg'u beriladi. Shuningdek, «vatanparvarlik» tushunchasi sharhlanadi. Muallifning fikricha, «vatanparvarlik – o'z taqdirini vatan, millat taqdiri bilan bog'lagan barcha kishilarga xos fazilat. Millat taraqqiyotining imkoniyatlari, shon-shuhrati, obro'-e'tibori ham shu millat kishilaridagi vatanparvarvarlik qadriyatlarining shakllanganlik darajasi bilan bog'liqdir» [23].

M.Sharifxo'jaev "Iftixor" [20].. nomli kitobida kelajagi buyuk davlat bilan haqli ravishda faxrlanish qadriyatlari, mustaqillik yillarida respublikadaerishilgan yutuqlar to'g'risidagi qarashlarini ifodalagan [20].. Muallif ehtiqod va vatanparvarvarlik haqida

to'xtalib, o'zbek xalqi tarixini puxta o'rganish, milliy an'analari va urf-odatlarini tiklash, uni hozirgi zamon yutuqlari bilan boyitish zarurligiga urg'u beradi.

B.Aminov, T.Rasulov o'zlarining "Vatan - yurakdagi javohir" [43] nomli kitoblarida o'quvchi yoshlarda milliy va vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish, ularni Vataniga fidoyilik, iymon-ehtiqodlilik, ota-bobolarmerosi, pand-nasihatlariga sadoqatli bo'lish ruhida tarbiyalashga doir o'quv materiallarini taqdim etganlar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaganidek: «O'zbekiston - muqaddas Vatan, ota-bobolarmiz yotgan er. Farzandlarimizni shu zaminga sadoqat ruhidatarbiyalash, ularning qalblarida shu muborak zaminning har qarichiga mehru muhabbatuyg'otish - bugungi kunning eng ustuvor fazilatlaridan biriga aylanayotgani hammamizni quvontiradi O'zbekiston Prezidenti I.A.Karimov o'z nutq va asarlarida xalqimiz ma'naviyatida odamlarimiz yuraklariga o'zi yashab turgan zaminida yashab turuvchi fuqoro, kerak bo'lsa, o'z jonini ayamasligi, bolalarimizning yoshlik paytlaridanoq Vatanga mehrini shakllantirib borish haqida kuyinib gapiradi: «Avvalambor bizning tayanchimiz va suyanchimiz, umidimiz va kelajagimiz bo'lmish farzandlarimizni, yosh avlodlarimizni Vatan va vatanparvarvarlik tuyg'u va maqsadi yo'lida tarbiyalashimiz ham qarz, ham farzdir.deya ta'kidlaganlar .[2,3,4].

Psixologiya fanlari doktori, professor Z.Nishonova «barkamol inson» tushunchasiga quyidagicha tahrif beradi: «barkamol inson – bu o'zligini, o'z qobiliyatini har tomonlama namoyon eta oladigan, aqlan etuk, yuksak iste'dod va salohiyatga ega bo'lgan, ma'naviy yuksak, axloqan pok, jismonan sog'lom, hayot go'zalliklarini his eta oladigan erkin, ijodkor shaxsdir» [34].

Muallif tomonidan sharq mutafakkirlari ilgari surgan ma'naviy -axloqiy qarashlarning komil insonni shakllantirish tarixida tutgan o'rni va bugungi kun uchun ahamiyatining ochib berilishi ta'lim muassasalarida ma'naviy - axloqiy tarbiyani samarali tashkil etilishi uchun muhim yo'riqnoma bo'lib xizmat qiladi.

Psixologik adabiyotlarda vatnaparvarlik qadriyatlarini shakllantirishda milliy «g'urur» va «iftixor» tushunchalari, o'rganilayotgan ob'ekt nuqtai nazaridan ham individual, ham ijtimoiy xususiyatni namoyon eta oladi. Zero, shaxs g'ururi – bu muayyan shaxsga xos bo'lgan psixologik xususiyat bo'lib, u shaxsning ijtimoiy mavqei (masalan, ma'lum millat vakili sifatidagi mavqei), shaxsiy xususiyatlar, turmush tarzi, kasbiy yoki ijtimoiy faoliyat, erishilgan muvaffaqiyatlardan qoniqish hosil qilish sanaladi. Milliy g'urur qadriyatlariga egalik ma'lum millatga mansub shaxsning ana shu millatning jahon hamjamiyatida tutgan o'rni, mavqei,

insoniyat taraqqiyoti va tsivilizatsiyasiga qo'shgan hissasini anglash, faxrlanish va qoniqish demakdir.

Vatanparvarlik – bu muayyan millatga mansublik va bu millat tomonidan jahon madaniyatiga qo'shilgan hissadan faxrlanish, shuningdek, o'zi mansub bo'lgan millatga sadoqatli bo'lish hissini tuyish va bu yo'lda amaliy faoliyat ko'rsatishdan iboratdir.

S.Ochilov "Mustaqillik ma'naviyati va tarbiya asoslari"[35].asarida O'zbekiston mustaqilligi davrida amalga oshirilayotgan islohotlar, ro'y berayotgan tarbiyaviy jarayonlar yoritilgan .Muallif shu o'rinda quyidagi fikrni ilgari suradi: "Tarbiya berish deganda ... o'yin davomida, uy yumushlari jarayonida, ta'lim va ilm o'rganishvaqtida hayot va turmush saboqlarining siyosiy yo'sinda tushuntirishni, qolaversa, shaxsiy o'rnak ko'rsatish holatini tushunmoq va bilmoq;lozim. Shu omillar bir-biri bilan ko'shib olib borilishi kerak" – deydi . Uning fikricha, "Inson asosanikki yo'l bilan tarbiyalanishi lozim: birovlarning bevositata'siri, yahni, o'rgatishi, shuningdek, donolar fikrlari, o'gitlari va asarlarini o'qish orqali inson o'zining fikrlashi, odamlarhatti-harakatida, qilgan va qilayotgan ishlarida tegishli xulosalar chiqarib olishi; eng qudratlisi - tafakkur vositasida tarbiyalanishi mumkin". Muallif Prezident Islom Karimovninghayoti va ilmiy-ijodiy, rahbarlikfaoliyati va dunyoqarashidagi o'ziga xos milliylik, shaxsi va shaxsiy o'rnakligi, hayot va turmush tajribalarini, zukkoligi va kamtarligi, tadbirkorligi va tashabbuskorligi, hurfikrligi,mardligi va jasurliginipedagogik nuqtai nazardano'rganish zarurligini aytadi. U o'rganilgan shu namunalar majmuasini yosh avlodga tarbiyaviy yo'llanma va qo'llanma sifatida tavsiya etish maqsadga muvofiq ekanligini tahkidlaydi.

O'smir yoshlarni vatnaparvarlik qadriyatlarini shakllanishifaqat nazariy bilimlar bo'lish chegaralanmaydi. Vatanga, millatga xizmat qilish uchun, uning manfaatlarini himoya qiluvchi, fidoiy o'smir- yoshlargina uning kelajagi uchun qayg'uradi .

Kelajakda etuk mutaxassis kadrlar bo'lib, mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, huquqiy va boshqa soxalarida faoliyat ko'rsatuvchi o'smir yoshlar, ongida, dunyoqarashida vatanparvarlik qadriyatlarini qanchalik chuqur o'rin egallasa, ularning ijtimoiy faolligi asosida shakllanadilar

Respublika psixolog olimlar tomonidan ma'naviyat masalasiga doir o'tkazgan tadqiqotlarida milliy qadriyatlar va uning yosh avlodni kamol toptirishdagi usul va vositalari taxlil qilingan

O'smir-yoshlar tarbiyasi - jamiyatning asosiy vazifalaridan biridir. Tarbiya yordamida avlodlarning sinalgan, eng ma'qul, taraqqiyparvar tajribasi o'zlashtiriladi va yangi avlodga etkaziladi, odamlarning ongi, hulqiy ko'rinishlariga shu jamiyatda qabul

qilingan axloq me’yorlari singdiriladi,ularga nisbatan ongli munosabat shakllanadi

Binobarin, o’smirlar dunyoqarashida e’tiqod va vatanparvarvarlik qadriyatlarini shakllantirish va rivojlantirish, barqaror ehtiqodga aylantirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biridir.

Mustaqillikning mohiyatini yanada chuqur, puxta anglash, Vatanni sevish, u bilan faxrlanish, Vatan sharafini himoya qilish uchun O’smirlar nimalarga e’tibor berishi kerakligini ta’lim-tarbiya jarayonida ular ongiga singdirish muhim ahamiyatga ega.

Yuqorida ko’rib chiqilgan manbalar mazmunidan shu narsa ayon bo’ldiki, o’smirlarda e’tiqod va vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning mazmuni, metodlari, shakl va vositalarini yoritib berish psixologiya fanida o’z echimini kutayotgan dolzarb muammodir.

O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish masalasi bo’yicha izlanish olib borgan Z.Qurbaniyazova «milliy o’zlikni anglash» "[35].qadriyatlarining mohiyatini yoritish bilan birga bu qadriyatning tarkibiy qismlari to’g’risida quyidagi fikrni ilgari suradi: «Milliy o’zlikni anglash – bu barcha insoniy fazilatlarning ibtidosi bo’lib, xalqimiz tarixiy xotirasi, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, milliy merosi, urf-odat va an’analari, qadriyatlari, ruhiyati haqida mustahkam bilim, ko’nikma va malakalar birligiga erishish, ularni ongli ravishda baholash, ma’naviy his-qadriyatlarning ijobiy bo’lishiga erishish, o’zini ongli ravishda boshqarish, Vatan qadriyatlari bilan yashash, uning taraqqiyotiga o’z hissasini qo’shish; ona tilini ehzozlash va boshqa millatlarga hurmat ila munosabatda bo’lish kabi fazilatlarni o’zida mujassamlashtirish majmuidir

O’smirlarga milliy mansublik, millatning o’tmishi, tarixining o’ziga xosligiga oid ma’lumotlarga ega bo’lish imkonini beradi. Zero, o’z xalqi tarixini anglamagan inson o’zining jamiyatdagi o’rni, turli millatlar orasidagi mavqeini belgilay olmaydi. Ijtimoiy mavqega ega bo’lmagan inson esa mustaqil fikrlay, turli vaziyatlarda o’zi qaror qabul qila olmaydi. Shu bois u qaramlik, mutehlik va qullikka mahkum bo’ladi.

O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish jarayonida ulardagi kelajakka bo’lgan ishonch, istiqbolli rejalar tuzish va intilish hisslarini uyg’otadi. Kelajakka ishonch shaxsda ruhiy bardamlik, irodaviy xususiyatlarni shakllanishi va namoyon bo’lishi tetiklikni tarbiyalaydi, murakkab, o’ta qiyin vaziyatlarda ham mantiqiy fikrlash asosida vaziyatdan chiqa olish uchun harakat qilishiga turtki beradi.

Vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishida milliy urf-odat, an’ana va qadriyatlar, ularda ilgari surilgan g’oyalar inson ruhiyatining shakllanishi, unda ma’naviy -axloqiy sifatlarni tarbiyalashga xizmat qiladi. Milliylikni belgilovchi omillardan biri urf-odat, an’ana va qadriyatlardir. Shu

sababli inson ham millat vakillaridan biri sifatida milliy urf-odat, an’ana va qadriyatlarni asrash, ularni yanada boyitish ijtimoiy psixologik zaruratga aylanib bormoqda O’z navbatida milliy urf-odat, an’ana va qadriyatlar g’oyalarining millat ravnaqi, insoniyat taraqqiyotiga xizmat qilishi bilan faxrlanish O’smirlarning e’tiqod va vatanparvarvarlikqadriyatlariga ega bo’lishlarini ta’minlaydi. O’quv-tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda O’smirlarni milliy urf-odat, an’ana va qadriyatlarni asrash, ularni boyitish uchun harakat qila olish ko’nikmalarini tarbiyalashga e’tiborni qaratish maqsadga muvofiq.

5. Ishlab chiqarish va ijod sohalarida samarali faoliyat yuritayotgan zamona qahramonlarini O’smirlarga tanishtirishga alohida e’tibor qaratish va bu yo’lda faollik ko’rsatish.

6.O’smirlarda shaxsiy manfaatlarini jamoa manfaaatidan yuqori qo’ymaslik, , jamiyat va millat oldidagi insoniy burchlarini to’laqonli anglashlari, xalq baxt-saodati hamda yurt farovonligi yo’lida mehnat qilishga intilishlari erishish uchun psixologik va pedagogik sharoit yaratish.

7. O’smirlar o’rtasida vatanparvarvarlik g’oyalarini targ’ib etuvchi qiziqarli tadbirlarning keng ko’lam va yuksak saviyada tashkil etish an’anasini qayta tiklash.

8 O’smirlarda vatanparvarvarlik qadriyatlarini shakllantirishning psixologik-pedagogik va falsafiy jihatlarini yaxlit holda o’rganilishiga erishish, mazkur jarayonni tashkil etishning samarali yo’llari, omillari va vositalarini etarli darajada o’rganish

Demak, O’smirlarda vatanparvarvarlik qadriyatlariga ega bo’lishlarini tahminlashda va bu jarayonni yaxlit tashkil etish, unda har bir samarali omildan maqsadli foydalanish, imkoniyatlarni ko’ra olish va ularning samaradorligini baholash muhim ahamiyatga ega.

1.2O’SMIR ShAXSI RIVOJLANIShINING YoSh VA IJTIMOIY PSIXOLOGIK XUSUSIYaTLARI

O’smirlik yoshi - bu ularning xatti-harakatlarida doimo suyanadigan dunyoqarashning, ahloqiy ishonch printsipi hamda ideallarining shakllanishi, mulohaza yuritish va ijtimoiy hodisalarni baholash tizimining tarkib topish davridir

O’smirlik davrida sodir etilgan xatti-harakatdan qoniqish yoki qoniqmaslik xulq-atvor shakllanish sharti, barqarorlik uning tavsiflaridan biri hisoblanadi. I.S.Kon ko’rsatganidek, “Jamiyat oldidagi burch tuyg’usi yaqin kishilarga nisbatan alohida majburiyatlarni yo’qqa chiqarmaydi, umumlashtirilgan boshqa (qoidalarga) yo’naltirilganlik boshqalarning aniq bir fikriga quloq solishni istisno etmaydi.

Bu borada o’smirlarda atrofida ro’y berayotgan ijtimoiy voqelikka nisbatan qiziqishlarning ortishi, shu bilan birgalikda ularni aniq mantiqiy xulosa chiqarish va qarorlar qabul qilishda xali xayotiy tajribaning etishmasligini e’tibordan chetda qoldirish mumkin emas

O'smirlarda vatanparvarlik tarbiyasida ularda ijtimoiy faollikni keltirib chiqaruvchi emotsional xissiy xolatlar asosiy omillardan biri sanaladi Ma'lumki inson hissiyotlarningmanbalari (yokisabablari), birtomondan, inson ongidaaks etayotgantevarak-atrofdagivoqelikbo'lsa, ikkinchitomondan, insonning ehtiyojlarimazmuni,intilishlarikiradi. Intilishlar esahamisha ehtiyojniifodalaydi. O'smirdagi ijobiy hissiyotlar, odatda, undagi intilishlarnitug'diradiyokimavjudintilishlarnikuchaytiradi

Ayrimsalbiyhissiyotlarvaqtida o'smir harakatlarini kelib chiqishida aloxida axamiyat kasb etadi, masalan, g'azab, nafrathislarivaqtidabizningharakatlarimizshu emotsionalkechinmalargasababbo'lgannarsatomongayo'naladi. Buningsababishuki, insonda shunarsaniyo'qqilishyokiuningharakatinibostirishharakatitug'iladi. Mustaqilvatanimizningdushmanlari, terorizmga, diniyaqidaparastlikka, vahobizmganisbatan o'smirdagi g'azabvanafrat xissiyotlari asosida vatanni asrash, uni muqaddas sanalishi,vatan tinchligi va ravnaqini ximoya qilish tuyg'ulari shakllanadi

O'z tengdoshlari bilan tenglik asosida qilintan muammolar munosabat asosida o'smir alohida bir ijtimoiy munosabatlar maktabini o'taydi, o'zaro qiziqishlar, atrof dunyoni, bir-birlarini anglashlari va tushuiishlari ular uchun juda qimmatlidir. usmirlar uchun uy vazifalari, uy ishlari buyicha majburiyatlarni bajarishga qaraganda tengdoshlari bilan muloqot qilish muhimrokdir. O'z ishlarini sirlarini bola endi ota-onasiga emas, balki tengdoshiga ko'proq ishonadi, U endi salbiy va ijobiy tomonlariga alohida bir urgu bermagan holda o'zi xohlagan kishisi bilan dust bo'lish xuquqini talab etadi. O'z tengdoshlari bilan muloqot va munosabat jarayonida o'z shaxsini erkinlik bilan tula namoyon eta oladi. Shaxsiy erkinlikni u kataa bo'lish huquqi deb anglaydi. Ota-nalarning o'smirga shu erkinlikning bermasligi yoki usmirning shunday deb bilishi natijasida ular ota-onaga qarshi pozitsiyada buladilar, Shuni alohida. tahkidlash lozimki, ana shu muloqot va munosabat asosida usmirlarda gurur hissi shakllana boshlaydi, Albatta, g'urur norma va qoidalari kattalardan urganiladi, lekin uz g'ururini qanday himoya qilishi o'smirlarning alohida nazoratida bo'ladi. Ular orasida sodiqlik va to'g'rilik kabi xislatlar yuqori baholanib, sotqinlik o'z so'ziga bevafolik, egoizm, qizgonchiqlik qattiq qoralanadi va qattiq jazolanadi. Bu jazo u bilan uripshsh, kaltaklash unga qarshi baykot ehlon qilish va uni yolgizlatib qo'yish shaklida bulishi mumkin. O'smirlar o'zini hurmat qilishini, o'z fikrini va qiziqishini himoya qilishni bilmagan tengdoshlariga juda past baho beradilar.

Balog'at davrida o'g'il qizlar o'zlarini kattalardek xis etish bilan birga boshqalar ham ularni aqilli, xushli, or-nomusli, katta odam deb hisoblashlarini xohlaydilar. Katta yoo'dagi begona

kishilarga taqlid qilish odati kuchayadi. Atrofdagilarning nima bilan shug'ullanayotganligi, nimaga e'tibor berayotganligi, o'zlarini qanday tutayotganligiga razm soladilar. Tabiiyki, o'smirda o'ziga yoqib qolgan, ko'ngliga mahqul tushgan shaxsday bo'lish havasi tug'iladi. Ammo afsuski, kattalar boladagi ana shunday o'zgarishlarni yo payqamay qolishadi, yoki sezishsa ham u narsalarga etarli darajada ahamiyat berishmaydi. Kattalar tomonidan o'rinsiz tanbeh berish, kesatish, do'q-po'pisa qilishlar o'smir hissiyotida noxush kechinmalarni vujudga keltiradi. Mazkur davrda u o'ta ta'sirchan, hamma narsani ko'ngliga yaqin oladigan bo'lib qoladi. Turmush jarayonida ta'lim va tarbiyada buni hisobga olish darkor. Yuqorida aytib o'tganimizdek, o'zini kattalardek xis qilayotgan o'smirga biror yumush buyurganda uddalay olishiga ishonch bildirgan yo'sinda « sen endi katta bolasan, bu ish qo'lingdan keladi » kabi so'zlar bilan murojaat qilish uning quvonchiga quvonch qo'shadi

O'smirlik davrida dunyoniavvalgidanham go'zalhis etsa, uningyoshqalbidavatanparvarliktuyg'usiyanadakuchliuyg'onadi. Kelajakkabo'lganishonch, istiqbolli rejalar tuzadi

O'smirlar xayotida uchrab turdigan muammolarni xal etishni o'rganishi xam lozim Ulardanegabunday? Nimauchunshundaybo'lishikerak? Muammoni to'g'ri xal etish uchun qaysi yo'lni tnalish kerak?"kabimuammolisavollarpaydobo'lsin. Bukabisavollarechimi topishda o'smir uchun emotsional yaqin bo'lgan insonlar ota -ona o'qituvchi, tengdoshlari fikrlarini o'smir uchun axamiyatlilik darajasi yuqoriligni tahkidlab o'tish zarur O'smirda boshqalar baxtsizligiga qayg'urish, achinish, ularga yordam berishga astoydil intilish, hayajonlanishholatlarini yuzagakelishi asosida, dunyoniyanadaaniqroqidrokqilish ehtiyojipaydobo'ladi,. O'smirlik davrida Emotsiya va hissiyotlar ma'lum yo'nalishga ega bo'ladi:[1]

a) o'smirda hayotiy vaziyatining o'zgarishiga bog'liq ravishda emotsional holatlarning shakllanishi;

b) emotsiyalar asosida oliy hissiyotlarning o'zgarishi;

v) emotsiya va hissiyotlarning shaxsiy tuzilmalar orasida yangi tuzilma sifatida shakllanib borishi.

O'smirlar emotsiyalarida ijobiy yoki salbiy mimik reaktsiyalar namoyon bo'ladi.

Shubhasiz, ijobiy emotsiyalar o'smirlarning ruhiy va jismoniy taraqqiyotlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Biroq, o'smir biror shodlik yoki ruhiy ko'tarinkilikni mehnatsiz, kuch sarflamay, tayyor holda qo'lga kirgizaversa, ertami, kechmi unda sovuqqonlik, yalqovlik paydo bo'lishi ham mumkin. Shuning uchun ularning faoliyat jarayonida tirishib, intilib qo'lga kirzilgan muvaffaqqiyatlarigina rag'batlantirilib, qo'llab borilishi muhim.

[1] Нишонова З., Алимова Г. Болалар психологияси ва уни ўқитиш методикаси. Тошкент, 2006, 88-бет.

O’smir salbiy kechinmalari esa qo’rquv, jahl, xavotirlanish, uni o’rab turgan ijtimoiy muxitdan begonalashuv, va h.k kabi holatlarida namoyon bo’lishi mumkin.

O’smirlar his-tuyg’ularining mazmuni va o’sish dinamikasi uni o’rab turgan ijtimoiy muxit , tengdoshlari, ommaviy axborot vositalarita’sirida o’zgarib boradi .

Bularning rivojlanish dinamikasi muayyan ijtimoiy vaziyatlarda shakllangan ijtimoliy ustanovkalar tarzida namoyon bo’ladi .

Ma’lumki yangi xulqiy streotiplar paydo bo’lishigacha sezilarli muddat o’tadi. Lekin bu muddat ichida o’smirdagi o’zgarish (qo’zg’alish) tormozlanishdan ustun kelishi mumkin. O’smirning xulqida paydo bo’layotgan ijobiy emotsiyalarining jo’shqin ifodalanishini tormozlay ololmasligi tufayli, unda qarama-qarshi emotsiyalar paydo bo’lishi mumkin..

O’smirlik davrida oliy hislar tobora ko’proq uning xulq-atvori motivlariga aylanib boradi.

O’smirlik davri xususiyatlaridan biri taqlidchanlikdir

Frantsuz psixologi E.Dyurkgeym, inson taqlid qilish qobiliyati bilan tug’ilishi, o’smir yoshiga etganida esa taqlid faqat tanlov asosida amalga oshiriladigan jarayon bo’lib, ijtimoiy tajribani keng ma’noda egallay boshlashi, natijada uning xarakteri, temperamenti, qiziqishlari ham shakllanishini, tushuntirgan [66]

. Xarakterning tarkib topishida taqlidchanlikning ahamiyati ko’p jihatdan ifodali ish-harakatlarning odam emotsional kechinmalariga ta’siri bilan izohlanadi. Odamlarga ochiq ko’ngillik bilan jilmayib turgan paytda ularga nisbatan g’azablanish va ko’ngli qoralik hissini kechirish ancha qiyin bo’ladi. Aksincha, odamlar bilan qo’pol va ko’ngilsiz tarzda gaplashayotgan paytda ularga nisbatan xushko’ngillik hamda mehribonlik hislarini kechirish ham juda dushvor. Shuning uchun o’smir xushfehl, mehribon odamning imo-ishoralarini, yuzidagi ifodali harakatlarini, ovozining intonatsiyalarini tashqaridan taqlid qilish orqali o’ziga singdirib olgan bo’lsa, taqlid qilish tufayli mana shunday ifodali harakatlar va imo-ishoralar odatga aylanib, harakatlarini belgilovchi kechinmalarning ichki tuzilishi ham o’zgaradi. Xuddi ana shuning uchun sof tashqi taqlidchanlik asosida faqat harakatning avtomatlashuvi hosil qilinar ekan, taqlidchanlik xarakterning shakllanishi va rivojlanishida asosiy va hal qiluvchi rolni o’ynay qolmaydi

Taqlidchanlik xatti-harakat namunasiga taqlid qilish uchun mo’ljallangan shaxsning ma’lum munosabatlari tomonidan motivlashtirilgan bo’lgandagina, xarakter xususiyatlari taraqqiyotining shartiga aylana oladi. Masalan, sevimli o’qituvchiga, qandaydir taniqli shaxsga, adabiy qahramonga yoki tarixiy bir shaxsga taqlid qilish tufayli xarakter taraqqiyotida o’zgarishlar yuzaga kelishi mumkin.

Amerikalik psixolog U. Jeyms, taqlidni bosqichlarga ajratadi. Uningcha, birinchi bosqichi sezgilardan boshlanib butun borliq uning uchun tajriba elementlaridan tashkil topadi. Ikkinchi

bosqich, inson tafakkurida mavhum fikr yuritish qobiliyatini rivojlantirar ekan, u o’zini boshqa mavjudotlardan ajratib olishni o’rganadi. O’z oldiga maqsad qilib, uni ongli ravishda bajarishga intilishi haqidagi fikrini bayon qilgan[73].

Taqlidning xususiyatlariga oid fenomenlar ham mavjud bo’lib, ular qatoriga konformizm va nonkonformizm hodisalarini kiritish mumkin[73].

Konformizm – ijtimoiy psixologik hodisa bo’lib, u shaxsni o’rab turgan muhitta’siriga beriluvchanligi va beriluvchanlik darajasini tushuntirib beradi. Konformizm – o’zgalar borlig’idan, ularning xulq-atvoridan ta’sirlanish demakdir. Yoshlar qanchalik o’ziga xoslikka intilmasinlar, baribir, fikrlashlarda, harakatlarda ajralib turishga intilishlari – aslida o’sha taqlidchanlik, konformizmning bir ko’rinishidir. Shu bois faylasuf Seneka konformizm va odamlardagi taqlidchanlikni “ko’pchilikning amriga osonlikcha bo’ysunishdir” deb tahriflagan edi. [8] Bu jarayonning ro’y berishiga sabab bo’ladigan asosiy omillar esa o’sha ijtimoiy muhit va undagi obro’li shaxsning xususiyatlaridir. Shuning uchun ham biz nimalarga ishonamiz va kimlarga ergashamiz, degan masala bugungi kunda amaliy ahamiyatga molikdir. Unga teskari bo’lgan nonkonformizm esa ayrim olingan shaxs yoki guruhning boshqa bir shaxs yoki ijtimoiy guruh ta’siriga berilmasligi, o’zida unga nisbatan qathiy bir qarshilikning mavjud bo’lishini ifodalovchi holati yoki ayrim mutaxassislarning tahkidlashlaricha, «psixologik immunitetning mavjudligidir”. Amerikalik olim Devid Mayersning yozishicha, konformizm hodisasining o’zi ikki xil tarzda namoyon bo’lishi mumkin: [21]

yon berish-dildan qo’shilmasa-da, lekin tashqi harakatda ko’pchilik fikriga ergashish;

mahqullash–ehtiqod va qarashlarning ijtimoiy tazyiqqa to’la moslashishi[21].

Nima uchun odamlar konformizmni namoyon etadilar, ko’pchilikning ta’siriga, masalan, bolalar kattalarning tazyiqlariga o’ylamay-netmay berilaveradilar, degan savol g’arb ijtimoiy psixologiyasida muhim o’rin tutadi. Ularning fikricha, konformizm shaxsning o’zligiga, mustaqilligiga putur etkazishi mumkin, degan xavotir o’rinli bo’lib, uning javobini ikki manbadan – jamiyatning insonlar uchun yaratgan mehyorlari tizimi, shunga mos tarzda shaxsning o’zgalar tomonidan tan olinishiga intilishi hamda odamlarning o’zaro kommunikativ ma’lumotlar almashinishlari jarayonida so’zlar va iboralar yordamida bir-birlariga o’tkazadigan ta’sirlari orqali tushuntirishga harakat qilinadi.

Kim konformizmga ko’proq beriluvchan-,degan savolga ko’pchilik mualliflar, xususan, g’arb olimlari ayollarning erkaklarga, bolalarning kattalarga nisbatan ancha ishonuvchan va ta’sirlarga beriluvchan ekanliklarini ehtirof etadilar. Bundan tashqari, olimlar bu hodisaning milliy-hududiy o’ziga xosliklarini va bu kabi xulq-atvor ayrim tang vaziyatlarda odam irodasining zaiflashuvi sifatida namoyon bo’lishini tahkidlashgan. Nima bo’lganda ham, bizningcha, shaxsning tashqi tazyiqqa berilishi, tanqidsiz u yoki bu harakat tiplariga bo’ysunishi individual xususiyatlarga ega

bo’lib, u odamning dunyoqarashiga, mentalitetiga va ma’lumotlilik darajasiga, irodasiga, unda shakllangan ijtimoiy tasavvurlar tizimiga bog’liqdir.

Yuqorida tahkidlaganimizdek, konformizmga qarama-qarshi hodisa nonkonformizm deb atalib, bu o’zgalar tazyiqiga berilmaslik bo’lsa-da, baribir ko’pchilikning irodasi, ijtimoiy fikrning tabiiy tarzda inson ongiga va diqqat-e’tiboriga singish qonuniyatini chetlab o’tolmaydi. Ayniqsa, oilada ota va onalarning, oiladagi kattalar – buvi va bobolarning ta’siri albatta sezilarli bo’ladi. Faqat kattalarning o’sha tazyiqlar yoki ijobiy ta’sirlarni saralash imkoniyatiga ega bo’lgan fahm-farosatli farzand ularning o’gitlari va xulq andozalaridan tegishli xulosalar chiqaradi va shu orqali u o’zida mustaqil fikr borligini namoyish eta oladi.

Shuning uchun ham konformizm bilan nonkonformizm hodisalari parallel ravishda o’rganilganidek, oila muhitidagi taqlidchanlik va mustaqil fikrlilik fenomeni ham parallel tarzda tadqiq etiladi.

O’zbekistonda ham bu holat psixolog olimlarning e’tiborini o’ziga tortgan. Professor V.M.Karimovaning qator ilmiy tadqiqot ishlari ota yoki onasiz tarbiyalangan bolalarning xulq-atvorlariga bag’ishlangan. Aniqlanishicha, otasiz oilada tarbiya topayotgan o’g’il bolalarda erkaklarga xos fehl-atvor xususiyatlarining sustroq rivojlanishi ma’lum bo’lgan. Otasiz o’sgan bolalar ota-onasi bor bolalarga nisbatan qiziqqonroq va ijtimoiy qo’llab-quvvatlovga muhtoj bo’ladilar. Bunday bolalarga boshqa omillarning ta’siri ham kuchli bo’ladi. Shu bilan birga, otaning yo’qligi oilada boshqa erkaklarning mavjudligi (bobo, amaki, tog’a, katta aka va h.k) bilan to’ldirilishi mumkin, degan g’oya ilgari surilgan[47,14]. Bahzan esa oilada otaning psixologik ravishda “yo’q” bo’lishi ham o’g’il bola tarbiyasiga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin. Psixolog I.S.Kletsinaning fikricha, otaning yo’qligi o’g’il bolalarning tarbiyasiga turli yoshda, turlicha ta’sir qiladi. Otaning o’limi yoki oiladan qachon ketganligiga qarab bolada o’ziga xos fehl-atvor xususiyatlari shakllanadi. Bolada jinsiy mansublilik (orientatsiya) va jinsiy moyillik, mutanosiblik oilada erkak kishi, ayniqsa, otaning mavjudligiga bog’liq. Ayniqsa, o’smirlikda o’g’il bola uchun ota roli juda muhimdir. Ammo jinsiy xulq-atvorning shakllanishi bundan mustasno[13,20].

O’smirlar vatanparvarlik xislari ulardagi ichki motivatsion omil sifatida shakllanishi ulkan tarbiyaviy axamiyat kasb etadi

O’smir yoshlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish, ularda xissiy motivatsion munosabatlarni tarkib toptirishda quyidagishart-sharoitlargaamalqilishzarur:

-o’quvchilardavatanparvarliknishakllantiririshniijtimoiyhayotsharoitlaribilanbog’labolibborish;

-o’quvchilarniijtimoiyyo’naltirish, ijtimoiyfaolliginioshirishgaqaratilganamaliyfaoliyatnitashkil etish;

-ijtimoiyonglilikijtimoiyhayotvaziyatlaridanto’g’riyo’ltopibchiqaolishmaonaviyatlilik, komillikbelgisi ekanliginitushuntirish;

-o’smir-yoshlarda mas’uliyat, mustaqilfikrlashmalakalarnishakllantirish

-O’smirlik davri “O’tish” xususiyatlarini to’ g’ri tushunish, ulardagi yosh va individual xususiyatlarni e’tibordan chetda qoldirmaslik

Shunita’kidlashmumkinki, jahonhamjamiyatidaijtimoiysiyosiyvaziyatlarningkeskinlashayotganbirsharoitidao’quvchiyoshlardavatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish ulkan ijtimoiy psixologik axamiyatga molik bo’lgan masalalardan biri bo’lib qolmoqda.

BOB BO’YIChA XULOSALAR

-Sharqning buyuk mutafakkirlari va allomalari o’zlarinnng butun ijod faoliyatlarini shaxs ma’naviy madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishga qaratganlar.Aynan ana shu xususiyati bilan sharq mutafakkirlarining ijodiy faoliyatlari g’arb mutafakkirlariniki bilan farqlanib turadi

-Respublika psixolog olimlar tomonidan ma’naviyat masalasiga doir o’tkazgan tadqiqotlarida milliy qadriyatlar va uning yosh avlodni kamol toptirishdagi usul va vositalari taxlil qilingan

-O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish jarayonida ulardagi kelajakka bo’lgan ishonch, istiqbolli rejalar tuzish va intilish hisslarini uyg’otadi. Kelajakka ishonch shaxsda ruhiy bardamlik, irodaviy xususiyatlarni shakllanishi va namoyon bo’lishi tetiklikni tarbiyalaydi, murakkab, o’ta qiyin vaziyatlarda ham mantiqiy fikrlash asosida vaziyatdan chiqa olish uchun harakat qilishiga turtki beradi

-O’smirlik davrida sodir etilgan xatti-harakatdan qoniqish yoki qoniqmaslik xulq-atvor shakllanish sharti, barqarorlik uning tavsiflaridan biri hisoblanadi. I.S.Kon ko’rsatganidek, “Jamiyat oldidagi burch tuyg’usi yaqin kishilarga nisbatan alohida majburiyatlarni yo’qqa chiqarmaydi, umumlashtirilgan boshqa (qoidalarga) yo’naltirilganlik boshqalarning aniq bir fikriga quloq solishni istisno etmayd

- O’smirlarda vatanparvarlik tarbiyasida ularda ijtimoiy faollikni keltirib chiqaruvchi emotsional xissiy xolatlar asosiy omillardan biri sanaladi -O’smirlar vatanparvarlik qadriyatlari ulardagi ichki motivatsion omil sifatida shakllanishi ulkan tarbiyaviy axamiyat kasb etadi

-Vatnparvarlik qadriyatlarini shaklantirish bo’yicha olib boriladigan psixologik tarbiyaviy ishlarda aslo o’smir shaxsiga bosim o’tkazmaslik. Uning fikri va “ Men” obrazini xurmat qilish aosida olib borilishi zarur

2BOB O’SMIRLIK DAVRIDA VATANPARVARLIK QADRIYaTLARINI ShAKLLANIShINING IJTIMOIY PSIXOLOGIK OMILLARI

2.1Ta’lim jarayonida o’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishi

Ta’lim-tarbiya tizimidagi islohotlar boshlangan dastlabki yillarda jahon tajribasi va hayotda o’zini ko’p bor oqlagan haqiqatdan kelib chiqib, agar bu maqsadlarimizni muvaffaqiyatli ravishda amalga oshira olsak, tez orada hayotimizda ijobiy ma’nodagi «portlash effekti»ga, yahni yangi ta’lim modelining kuchli samarasiga erishamiz, degan fikr bugun amalda o’z tasdig’ini

Prezident Islom Karimov 2005 yil 28 yanvarda O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo’shma majlisida «Bizning bosh maqsadimiz - jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir» mavzuidagi mahruzasida «Bizning asosiy uzoq muddatli va strategik vazifamiz avvalgicha qoladi - bu demokratik davlat, fuqarolik jamiyatini qurish jarayonlari va bozor islohotlarini yanada chuqurlashtirish, odamlar ongida demokratik qadriyatlarni mustahkamlash yo’lidan og’ishmay, izchil va qathiyat bilan borishdir» degan edi.

O’zbekistonda ta’lim tizimining asosiy maqsad va mohiyatidan kelib chiqib shuni e’tirof etish mumkinki, yoshlar ongiga mustaqillikni mustahkamlash, xalqi bilan faxrlanish, vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishda “pedagog-o’smir”, ”tarbiyachi-tarbiyalanuvchi” munosabatlarida mamlakatda ozod va obod Vatanni, erkin va farovon hayotni barpo etish bevosita o’smir-yoshlarga bog’liqligini tushuntirishdir. Buni amalga oshirish uchun esa ta’lim jarayonida ularning jamiyat taraqqiyoti va ravnaqini tahminlash, shuningdek, yoshlar tomonidan dunyoviy bilimlarning puxta o’zlashtirilishida muhim ahamiyat kasb etuvchi fanlar asoslarini o’zlashtirishga bo’lgan ehtiyoj hamda qiziqishni qaror toptirishga e’tibor qaratish lozim..

Darhaqiqat, istiqlol davrida barpo etilgan, barcha shart-sharoitlarga ega bo’lgan akademik litsey va kasb-hunar kollejlari, oliy o’quv yurtlarida tahsil olayotgan, zamonaviy kasb-hunar va ilm-mahrifat sirlarini o’rganayotgan, hozirdanoq ikki-uch tilda bemalol gaplasha oladigan minglab o’quvchilar, katta hayotga yo’llanma olayotgan, o’z istehdodi va salohiyatini yorqin namoyon etayotgan yosh kadrlari misolida ana shunday orzu-intilishlari bugunning o’zida o’z hosilini berayotganining guvohi bo’lmoqdamiz. Eng muhimi shundaki, «portlash effekti»ning haqiqiy mohiyati va ahamiyati vaqt o’tishi bilan, tobora kamol topayotgan sog’lom va barkamol avlodning hayotga tobora ildam kirib borishi bilan yanada yaqqolroq seziladi.

Ta’lim-tarbiya sohasida amalga oshirilayotgan,ushbu ulkan ishlar ko’lami va mohiyatiga ko’ra o’smir , yoshlarimizda o’z yurti,vatani,oilasi uchun fidoiy bo’lgan ma’naviy barkamol inson bo’lib voyaga etishlari yo’lida mustahkam zamin yaratadi

O’smirlikyoshiningo’zigaxosxususiyatlario’qituvchilardan ularganisbatanjiddiymunosabatdabo’lishlozimliginitaqozoqiladi.

O’qituvchilar, tarbiyachilar, sinfraxbarlaridastavvalshunichuquranglashlarilozimki, jinsiyetilishorganizmningjismoniytaraqqiyotgaqilishdantashqario’smirningpsixiktaraqqiyotigaham albattata’sirqiladi. O’smirlardajinsiyetilishmunosabatibilanshupaytgachaularganoma’lumbo’lganvaqandaydirmaonodaularuchunkutilmaganjinsiymoyillikvategishlifikrlar, xislar, kechinmalar, qarama-qarshijinsgaspetsifikqiziqish, ma’lummazmundagikitoblarga, kinofilg’mlarga, kattalarninggaplarigabo’lganqiziqishlarningpaydobo’lishimutlaqozarur, tabiiyvame’yoriyholdir.

O’smirshaxsiningtakomillashuvivashakllanishigaturtkibo’lganomillardanbirio’quvfaoliyatimotivlaridagisifato’zgarishlardir. O’smir endifaqatbilimlartizimiga egabo’lish, o’qituvchiningmaqtovini eshitishva «5» baxolarniko’paytirishuchun emas, balkitengqurlariorasidama’lumijobiymavqeni egallash, kelajakdayaxshiodambo’lishuchuno’quvmotivlariustuvorbo’libboradi, lekino’quvfaoliyatimotivlariorasidabilish, yangibilimlarga egabo’lishmotivikuchsizbo’lganisababli, ularmaktabgaborgisikelmaydi, o’qishgaog’rinibkelib,

salbiyxistuyg’ularvaxavotirlikxislariniboshdankechiradi. Kattalartomonidano’smirningyurishturishi, xulqigajavobberishtalabqilinadi. O’smirgauningilgariqondirilibkelinayotgan ehtiyojvaxohishlari endiqondirilmasligi, ularningko’pidanvozkechishlozimligiuqtiriladi. O’smirqiyinchilikbilanbo’lsada, o’ziningyangimavqeinitushunaboshlaydi, o’zxulqinio’zgartiribungamoslashaboradi.

Dastavvalta’limfaoliyatinibajarishbilanbog’liqbo’lgansifatlar (mehnatsevarlik, matonat, diqqatlilik, tirishqoqlik) anglanaboshlanadi. Undanso’ngboshqakishilargabo’lganmunosabatlarniifodalovchisifatlar (o’rtoqlikxissi, mehribonlik, vazminlik, qaysarlikxissi) anglanadi. Undanham keyino’z-o’ziganisbatanbo’lganmunosabatlarniifodalovchisifatlar (kamtarlik, o’z-o’zinitanqidqilish, maqtanchoqlik, takabburlik) anglanadi. Nihoyat, shaxsningko’ptomonlamamunosabatlarniifodalovchimurakkabsifatlar (burchxissi, qadr-qimmatvavijdonxissi, maqsadgaintilishxissi) anglanadi.

Vatanparparlik qadriyatlarini tarbiyalashda o’smirlarda emotsional tuyg’ularni shakllantirishga imkon beradigan xis etiladigan ,ko’rgazmali materialning ahamiyati kattadir. Ushbu jarayonida faol, uyushgan rejali idrok qilishning, kuzatishning axamiyati katta O’quvchilarda vatan haqidagi tushunchalar shakllanar ekan atrofdagi konkret predmetlar va xodisalarni ,ularni atrofida yashayotgan insonlar xayoti ularning fidokorona mexnatining tasvirini ko’zdan kechiradilar.konkret tasavvurlarga ega bo’ladilar. Psixologik nuktai nazardan predmetli ,tasviriy ,so’z ko’rgazmaliligi farq qiladi. Aynan shu bois predmetli ko’rgazmalilik o’quvchilarning narsa va xordisalarinibevosita idrok qilishlarini mukammlashtiradi.Sinfda o’tkaziladigan tajribalar,ekskursiyalar xam shunga kiradi.

Tasviriy ko’rgazmalilik-tasviriy vositalar rasmlar, mulyajlar, diopozitivlar, kinoqartinalar yordamida amalga oshiriladi.Tasviriy vositalarning xarakteriga karab ko’rgazmalilik xakikiy tasviriy ko’rgazmalilikka (narsa va xodisalarning xakikiy tasviri) va simvolik ko’rgazmalilikka (kartinalar, chizmalar, sxemalar, jadvallar, diogrammalar) bulinadi. So’z ko’rgazmaliligi deganda o’qituvchining o’quvchilarda konkret tassavvurlarni uygotadigan Erkin ,obrazli Erkin nutki tushiniladi.Biroq psixologik kuzatishlar va eksperimentlar shuni kursatmokdaki ,xissiy idrok qilishabstrakt tafakkurning rivojlanishiga to’sqinlik qiladi

Kuzatuvchanlikni tarbiyalash faol uyushgan ,aniq maqsadga muvofiq sistemali kuzatishko’nikmasini tarbiyalash sifatida juda muximdir. O’qituvchi kuzatishni tashqil qilar ekan o’quvchilar oldiga aniq va muayyan bir maqsadni qo’yadi,kuzatishni yo’lga soladi.,detallarni ajratib ko’rsatishni mazkur obhektni boshka obhektlar bilan taqqoslashni va nomuxim belgilarni ajratib ko’rsatishni tavsiya etadi. O’quvchilarga kuzatish natijalarini so’z yoki ko’rgazmali tarzda kayd qilishini o’rgatish muxim ishdir

Xozirgi davr o'smir–yoshlarida vatanparvarlik qadriyatlarini shaklantirish soxasida psixologlar oldida turgan asosiy vazifalar kuyidagilardan iborat:

1. O'smir yoshlar vatnaparvarlik qadriyatlarini shakllantirish muamosini o'rganishda ijtimoiy yondashish lozimligi. Ularning ijtimoiy karashlariga, xulkiga, qiziqishigaemotsional xolatlari .extiyojlari va boshka jixatlarini tadqiq etishda muayyan ijtiimoiy davr, shart-sharoitlarning uziga xos xususiyatlaridan kelib chikib baxo berish talab kilinadi. Masalan, xozirda shakllanib kelayotgan bozor munosabatlari sharoitida yoshlarning ijtimoiy qarashlari, qiziqishlari va yuzaga kelayotgan muammolar avvalgi davr, ijtimoiy-iktisodiy tuzumdagiga nisbatan o'zgarib, yangicha mazmunga va xususiyatlarga ega bo'lmokda.

2. O'smir-yoshlarning o'ziga xos turmush tarzini taxlil kilishdaularning oilaviy munosabatlari xayot tarzi kechirish tarzi, yosh davrining rivojlanishini nazariy va empirik jixatdan urganish.

3. Har bir o'smirning jamiyatimzning to'laqonli a'zosi ekanligini esda tutgan xolda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish bo'yicha olib boriladigan targ'ibot tashviqot ishlarni amalga oshirish zarurati ijtimoiy ahamiyat kasb etmoqda O'smir-yoshlarning vatanparvarlik qadriyatlarini tarkib topishida, kup jixatdan ta'lim tizimining sifat katta ahamiyat kasb etadi .

4. Yosh avlodni xar jixatdan rivojlanib borishini taxlil kilish. Mavjud ijtimoiy-iktisodiy shart-sharoitni, muxitni o'zgarishi okibatida avlodlar o'rtasida doimo muayyan rivojlanish ruy beradi. Shu sababli, keksa avlod bilan yoshlar o'rtasida o'zaro ziddiyat vujudga keladi. Ko'pincha, yoshlarning manfaat va qiziqishlari, faoliyati tashqi kurinishi (moda) keksa avlodda norozilik, ehtiroz tugdiradi.

- o'quv mashg'ulotlarini olib borishda o'smirlarning yoshi, tafakkuri, dunyoqarashi va qiziqishlarini hisobga olish;

ta'lim-tarbiyaning ilg'or, ta'sirchan vositalaridan, zamonaviy o'qitish texnologiyasi imkoniyatlaridan keng foydalanish;

- ta'lim jarayonida tazyiq o'tkazmasdan mahrifiy asosda ish tutish, yoshlarning mustaqil va erkin fikrlash, bahs-munozara yuritish ko'nikmalarini oshirishga e'tibor qaratish;

-o'qituvchi va tinglovchilar o'rtasida o'zaro hamfikrlik va hamkorlik muhitini shakllantirish, mavzuning tushuncha va tamoyillarini sharhlashda hayotiy misollar, bugungi dunyoda ro'y berayotgan voqealar tahlilidan, matbuot materiallaridan keng foydalanish;

-yoshlarda g'oyalar o'z ma'no-mohiyatiga ko'ra bunyodkor yoki vayronkor bo'lishi haqidagi hayotiy va haqqoniy tasavvurlarni shakllantirish;

-milliy istiqlol g'oyasining insonparvarlik mohiyatini ko'rsatish asosida mustaqillik biz uchun eng oliy qadriyat, uni asrab-avaylash esa har birimizning muqaddas burchimiz ekanini o'smirlarning qalbi va ongiga singdirish [14].

Shu o'rinda, o'smirlarda vatnaparvarlik tuyg'usini shakllantirishda zo'rlash, majburlash usullaridan qochish lozimJahon adabiyotida munosib o'rin egallagan frantsuz yozuvchisi Anatolg' Frans: "Tazyiq ostida berilgan bilim, aqlni bug'adi",-degan asosli fikrlarni bildirgan edi.

Har qanday fikrni tinglovchiga etkazishda, bizning holatimizda, o'smirlarda milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishda bilim, ko'nikma va malaka hosil qil

4.O'smir hayotidagi turli muamolarga differentsial yondoshish Bu metodologik tamoyil o'smirlarni oilaviy munosabtlari ,ijtimoiy muxit xususiyatlari urganishni talab qiladi .Bu borada o'smir yoshlarning jamiyatdagi tabaqalnishi xolatlari e'tiborga olish aloxida ahamiyat kasb etadi. Bir tomondan, jamiyat ijtimoiy rivojlanishiga salmokli ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy faol yoshlar guruxlari: o'smirlar, yosh olimlar, ishchilar, fermerlar, ishbilarmon yoshlar, sanatkorlar, tadbirkor yoshlar kabi guruxlar salmogi ortib borayotgan bulsa ikkinchi tomondan esa, ishsiz yoshlar bekorchi sayok, giyoxvand turli diniy oqimlar ta'sirida "xujralarda " diniy bilim olayotgan yoshlar jamiyat xayotida salbiy disfunktsional axamiyat kasb etmokda.

Ta'lim muassasalarida vataparvarlik qadriyatlarini shakllantirish borasida amalga oshiriladigan tadbirlar tashkil har tomonlama ,emotsional jozibador, ko'tarinki ruxda ,o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir

Bugungi o'smir yoshlarni mustaqil O'zbekistonning kelajagi. Zotan, mana shu navqiron avlod namoyandalarini qanchalik ma'naviy jihatdan barkamol, etuk kishilar qilib voyaga etkazsak, ularning har birida vatanparvarlik qadriyatlari , milliy g'urur ruhini izchil shakllantirib borsak, qathiyatli,o'z kuch va imkoniyatlariga ishongan , ko'zlangan yuksak taraqqiyot marralari sari, intiluvchan o'smir yoshlarni tarbiyalab boramiz

O'smirlarning dars va darsdan tashqari vaqtlarida vatanparvarlik tuyg'usini singdirishda pedagogik jihatdan e'tiborga olinishi lozim bo'lgan yana bir muhim jihat – qanday vositalar yordamida berilayotgan ma'lumotni etkazish masalasidir. Kitoblar, tayyor ko'rgazmali qurollardan tashqari hozirgi kunda audio-video vositalar, multimedialar, videoslaydlar, masofali o'qitish, elektron versiyalardan foydalanish imkoniyatlari kengaymoqda

Tahlir jarayonida vatanparvarlik qadriyatlarinii shakllantirish omillarini shartli tazda 2 guruxda o'rganishimiz mumkin:

O'SMIRlARDA VATANPARVARLIK QADRIYaTLARINI ShAKLLANTIRIShNING IJTIMOIY PSIXOLOGIK OMILLARI

(1rasm)

Sub'ektiv omillar	**Ob'ektiv omillar**
Jamiyatda sog'lom ijtimoiy muhitning qaror	Ta'lim muassasalarida ma'naviy -mahrifiy

topganligi, Bola shaxsining o'zligini anglashiga yordam beruvchi g'oyalarning etakchi o'rin tutishi	ishlarning samaradorligini oshirishga imkon beruvchi zamonaviy ilm-fan, texnika, texnologiya va madaniyat yutuqlariga asoslangan moddiy bazaning mavjudligi;
Kattalar bilan munosabatlarining yangicha mazmun kasb etishi	-O'smirlik davri xususiyatlariga mos bo'lgan vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan g'oyalar singdirilgan turli kitoblar .o'quv manbalari o'quv dasturi, qo'llanma, darslik didaktik materiallar hamda ko'rgazmali qurollarning yaratilganligi
Milliy qadriyatlarning qayta tiklanishi, ularni boyitish yo'lida o'quv tarbiyaviy ishlar mazmuniga kichik maktab yoshidagi bolalarga xususiyatlariga mos muayyan o'zgartirishlar kiritilishi;	O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishda ommaviy axborot vositalari – gazeta, jurnal, radio, televidenie va kompg'yuterxizmatidan foydalanishning yo'lga qo'yilganligi
Xalqqahramonlari, davlat arboblari, bugungi kun qahramonlarining jasorati ibrat obrazi sifatida keltirish ;	San'at asarlari (teatr, kino, musiqa (klassik, lirik va estrada qo'shiqlari), rassomlik (tasviriy sanhat, rang-tasvir), haykaltaroshlik, xalq amaliy sanhati (milliy hunarmandchilik: kashtachilik, kulollik, naqqoshlik, ganch o'ymakorligi), mehmoriy yodgorliklari, tarixiy qadamjolar
Ijtimoiy munosabatlarda vatanparvarlik ,insonparvarlik, demokratik g'oyalarning aks etilishi;	Fan, texnika va texnologiya yutuqlari
O'smirlarda vatanparlik qadriyatlarini shakllantirishda oila, o'quv yurtlari va ken jamoatchilikning uzviylikdagi xamkorligini tahminlashga erishish	Madaniyat, sport va ishlab chiqarish muvaffaqiyatlari
Bola shaxsi ongini shakllantirishga oid	Adabiyotlar tarixiy, badiiy; yo'nalishiga ko'ra

umumbashariy tajribalarni o'rganish va ulardan foydalanish;	– xalq og'zaki ijodi (ertak, doston, maqol, afsona, qo'shiqlar), qo'lyozmalar, klassik va zamonaviy asarlar, adabiyotlar va h.o.)
-O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishda dunyoqarashi keng, hayotiy tajribasi boy, mohir notiq, mustahkam ehtiqod va o'zgalarga ibrat bo'la oluvchi hayot tarziga ega pedagoglarning kuchlariga tayanish va ularning imkoniyatlaridan samarali foydalanish chora-tadbirlarining ko'rilganligi;	Milliy madaniyat
O'smirlarda ehtiqod va vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning mukammal tizimi (mazmuni, shakl, metod va vositalari)ning yaratilganligi	Milliy urf-odat, an'ana va qadriyatlar

O'smirlik davrida har qanday muammoni echish yoki bu davrda tarbiyada biror bir maqsadga erishish uchun do'stona munosbatlar zarur.Do'st bu shunday odam-ki, shaxs u bilan barcha ichki xissiyotlarini muhokama qila oladi , muammolarini u bilan o'rtoqlashadi. Do'stlikning ham ko'zlagan maqsadlari bo'ladi: u amaliy, ish faoliyat bilan bog'liq, sof emotsional (yaqin , muloqot ehtiyojlarini qondirish), ratsional (intellektual muammolarni hal qilishga asoslangan), axloqiy (o'zaro insoniy sifatlarni takomillashtirishga xizmat qiluvchi) bo'lishi mumkin. Do'stlikning birinchi sharti – o'zaro bir-birini tushunish. O'smirlarda vatnaparvarlik tuyg'usini shakllantirishda amaliyotchi psixologlar, o'qituvchilar, tarbiyachilarni o'smir shaxsiga yanada yaqinlashishlari, unga do'stona munosabatda bo'lishlari, o'z fikrini do'stona bera olishlari muhim ahamiyat kasb etadi.

O'smir –yoshlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish o'ta mas'uliyatli vazifa bo'lib, bu ish bevosita tarbiyachi–-o'qituvchilardan o'ta yuksak pedagogik mahoratni, pedagogik etika va insoniy madaniyat, psixologik savodxonlik darajasini talab etadi. Qaysi fandan dars berishidan qat'iy nazar bugungi o'smir oldiga kiradigan o'qituvchi o'z qarashlari, faniga munosabati, o'zbeklar tarixi va madaniyatini chuqur bilishi va ehtiqodi bilan o'smir shaxsiga ta'sir etishi zarur .

Yana bir muhim psixologik xususiyat – bu o'smirlik davridagi sevgi va muhabbat hissidir. Bu tuyg'u nafaqat qarama-qarshi jinsga, balki ota-onaga, yaqinlariga, opa-singil va aka-

ukalariga, hayotida ibrat deb bilgan kishilarga nisbatan bo'lishi mumkin. Bu his Vatanni sevish, u bilan faxrlanish, milliy iftixor tuyg'usini tuyish tushunchalari bilan ham uzviy bog'liqdir. Shu sababli ham haqiqiy yuksak muhabbat sohiblari bo'lmish yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish - insonlar o'rtasida samimiy insoniy munosabatlarni o'rnatish, yurtni sevish, millatni ardoqlash, ajdodlarimizga loyiq voris bo'lishga intilish, o'zi sevgan Vatanining kelajagiga rahna soladigan har qanday kuchlarga mardlarcha turib qarshilik qilish tuyg'ularini yuksaltirishga xizmat qiladi.
O'smirlarda vatnaparvarlik qadriyatlarini shakllantirish aynan keng ma'nodagi sevgi va muhabbat – Vatanga, yurtga, xalqqa, borliqqa, kasbga va yaqin kishilarga yo'naltirilishi lozim ..

Agar o'smir kamol topayotgan oilada yoki tengloshlari jamoasida samimiy munosabatlar muhiti mavjud bo'lsa, uning do'stlari, tengqurlari, qarindosh-urug'iga nisbatan mehr-muruvvati qo'llab-quvvatlab turilsa- bu iliq tuyg'ular Vataniga, xalqiga muhabbat, do'stga sadoqat, ota-onaga va ustozlariga, yaqinlarini ehzozlash, ular bilan faxrlanish kabi kabi shaxs xususiyatlariga aylanadi. Bu xususityalar esa barkamol avlod tarbiyasining etakchi yo'nalishlaridan biridir.

Kasb-xunar kolleji o'quvchisi bir kasbni, o'zi tanlagan mutaxassislikni egallash uchun o'zida qanday shaxsiy xislatlar bo'lishi kerakligini yaxshi bilishi kerak, Buning uchun esa unga faqatgina tor doiradagi kasbiga oid bilimlargina emas, balki o'zbek millatiga ota-bobolarimizdan meros bo'lib kelayotgan insoniy xislatlar, urf-odatlar, udumlarni mukammal bilishi kerak, ulardan faxrlanishi, o'zining kasbi bilan bevosita bog'liq jahonga mashhur ajdodlarimiz shaxsiy hayotlari va faoliyatlarini chuqur o'rganib, vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish jamiyat uchun ulkan ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham yangi ta'lim standartlari doirasida mutaxassislar tayyorlash bugungi kunda har bir pedagogdan o'smirning iqtidori, uning qiziqishlari, mahnaviyatini oshirishni talab etadi.

Bu borada o'smirlar bilan o'tkaziladigan vatnaparlik ruxidagi turli tarbiyaviy tadbirlarni ko'tarinki emotsional ruxda tashkil etilishi maqsadga muvofiq
O'zbekiston Respublikasi o'z davlat mustaqilligini qo'lga kiritgan buyuk tarixiy sana – 1 sentyabrg' xalqimizning ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy hayotida beqiyos o'rin tutadigan, har yili eng ulug', eng aziz bayram sifatida katta shodu xurramlik bilan nishonlanadigan qutlug' ayyomdir.

-Bayram tadbirlari o'tkaziladigan joylarni, ta'lim muassasalari binolarini istiqlolni ulug'lovchi, bayram mazmuniga mos shiorlar, chaqiriqlar, yurtimizning, xalqimizning, mustaqilligimiz davrida erishgan yutuqlarini keng ommaga etkazuvchi tasviriy vositalar, lavhalar, allomalarimizning hikmatli so'zlari bilan jihozlanishi hamda ta'lim muassasalarida obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish tadbirlarini tashkil etish;

-bayram tantanalariga, hokimiyat, xalq ta'limi xodimlari, yozuvchi, shoirlarni, sanhatkorlar, ota-onalar, mahalla faollarini, faxriy ustozlarni, «Mahalla», «Ustoz», «Oltin meros» jamg'armalarini hamda «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati, ommaviy axborot vositalari vakillarini, jalb qilinishi tadbirlarni o'smirlar uchun axamiyatlilik darajasini oshiradi.

-Mustaqillik yillarida boy tarix va merosimiz, kuhna urf –odat va an'analarimizning qayta tiklanganligi, bugungi kunda mehr-oqibat, bag'rikenglik, hamjihatlik kabi ezgu fazilatlar, milliy va umumbashariy qadriyatlarga uyg'un bo'lib yashash hayotimiz qoidasiga aylanib borayotganini har tomonlama keng targ'ib etish;

-Mamlakatimizda olib borilayotgan ulkan bunyodkorlik ishlarini, yurtimizning qiyofasi tubdan o'zgarib, shahar va qishloqlarimiz yanada obod bo'lib borayotganini aniq va ta'sirchan hayotiy misollar yordamida yoritib berish;

-Istiqlol el-yurtimiz uchun o'z taqdirining haqiqiy egasi bo'lib, o'z qadr-qimmatini anglab, munosib hayot kechirish uchun keng imkoniyat yaratib berganini, har bir fuqaroning iqtisodiy-ijtimoiy sohalarda istehdod va qobiliyatini to'la namoyon etish, inson huquq va erkinliklarini ro'yobga chiqarish, hech kimdan kam bo'lmaydigan hayot barpo etishning mustahkam zamini bo'lib kelayotganini o'tkaziladigan barcha tadbirlarning jozibador,qiziqarli, ma'no-mazmuniga chuqur singdirish maqsadga muvofiqdir.

-Kapital rekonstruktsiya qilinadigan va kapital tahmirlanadigan umumta'lim maktabi, yangi quriladigan va kapital rekonstruktsiya qilinadigan bolalar musiqa va sanhat maktablarini o'z vaqtida ishga tushirilishini tahminlash va ularning ochilish marosimlarini keng jamoatchilikni jalb qilgan holda ko'tarinki ruhda tashkil etish;

-Qatag'on qurbonlari xotirasini yod etish, Mustaqillik va ezgulik momumenti poyiga gul qo'yish marosimlarini tashkil etish;

-Ta'lim muassasalari hududini obodonlashtirish, keksa va nogironlar, kam tahminlangan oilalarning uy-joy sharoitlarini yaxshilashga ko'maklashish maqsadida o'quvchilar va pedagog-xodimlarni keng jalb etgan holda hasharlar uyushtirish;

-Ta'lim muassasalarida «Mustaqillik bog'i», «Bitiruvchilar bog'i» va «Ekologiya burchagi»ni tashkil etish;

-«Vatan fidoyi farzandlarini unutmaydi!» shiori ostida mustaqillikni himoya qilish yo'lida jonini fido etgan harbiy xizmatchilarni xotirlash va ularning oilalaridan xabar olish;

-Jahon moliyaviy inqirozi oqibatlariga qaramay, iqtisodiyotimizning o'sish surhatlari, aholining hayot va farovonlik darajasi barqaror saqlanib qolayotganini, mamlakatimizda qabul qilingan muhim ijtimoiy dasturlarning ijobiy samaralarini har tomonlama ochib berish.

-Ta'lim muassasalarida «Aytgil do'stim, nima qildik Vatan uchun?» «Vatanim tarixini o'rganaman» mavzusida eng yaxshi insholar konkursini tashkil etish;

-Umumta’lim maktablari o’quvchilari o’rtasida o’tkazilgan «Bilimlar bellashuvi» g’oliblari uchun «Intellektual-sog’lomlashtirish oromgohlari»ni tashkil etish;

O’quvchilar o’rtasida: «O’zbekistonning etti mo’jizasi», «Yagonasan, muqaddas Vatan!» ko’rik-tanlovlari, «Ozod yurt manzaralari» mavzusida rasmlar tanlovlarini, «Yurtim senga jonim fido» nomli badiiy ijodiy uchrashuv va kontsertlar dasturini tashkil etish;

O’quvchi va o’smirlarda davlat ramzlariga nisbatan hurmat-ehtirom tuyg’usini kuchaytirish maqsadida “Davlatimiz ramzlarini o’rganamiz” haftaliklarini tashkil etish;

5-7-sinflarda “O’zbekiston mening Vatanim, baxtu iqbolim makoni”, 8-9-sinflarda “O’zbekiston-ulkan imkoniyatlar, yangilanishlar va islohotlar mamlakati” mavzusida mustaqillik soatlarini o’tkazish;

«Buyuk va muqaddassan, mustaqil Vatan!» shiori ostida ma’naviy -mahrifiy o’n kunlik tashkil etish.

Rejalashtirilayotgan har bir tadbirning rasmiyatchilik va balandparvozlik holatlariga yo’l qo’ymaslik, keng jamoatchilik vakillarini jalb etgan holda, o’smirlarning qalbi va ongiga etib boradigan, ularning ruhi va kayfiyatini ko’taradigan, yangi marralar sari ilhomlantiradigan, tashabbuskorlikka undovchi ta’sirchan shaklda o’tkazilishiga erishish lozim.

2- rasm O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish jarayoni

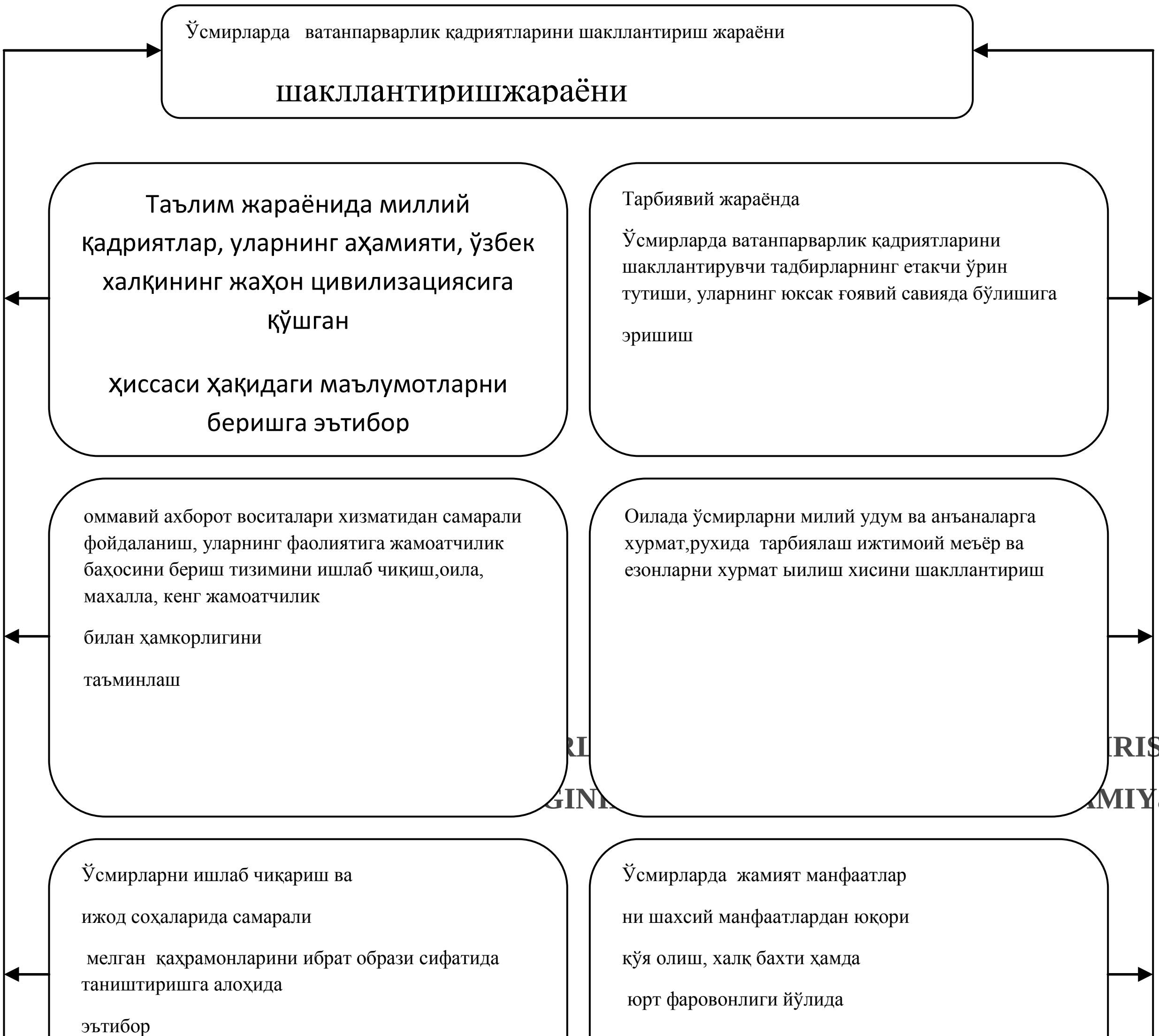

2.2.O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishida oilaviy tarbiya xususiyatlari

Yoshlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishida shubhasiz, oilaning o'rni va ta'siri beqiyosdir. Chunki insoning atrofdagi bo'layotgan voqea va xodisalrga munosabatlarini shakllanishi, eng sof va pokiza tuyg'ulari, ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari birinchi galda oilada shakllanadi

Prezidentimiz I.A.Karimovning «Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch» asarida yoshlarimizni har tomonlama sog'lom va barkamol etib tarbiyalash, hayot abadiyligi, avlodlar davomiyligini ta'minlaydigan ma'naviyat qo'rg'oni bo'lmish oilani mustahkamlash bugungi kunda barchamizning nainki asosiy vazifamiz, balki insoniy burchimiz ekanini uqtiradi**.** [2Vatanparvarlik qadriyatlari har bir insonga bobolar o'giti, ota ibrati, oiladagi mehr va yaqin emotsional munosabatlar asosida shakllanadi. Oilasini sevgan, yaqinlarini e'zozlagan o'smir shaxsida sevish, ardoqlash, kelajak istiqboilli rejalarga intilish , mashuliyat xisslari shakllanadi.Vatanparvarlik qadriyatlari avvalambor, o'zbek oilasidagi tarbiya an'analari va ularni takomillashtirish, milliy qadriyatlarimizni turmush tarzining ajralmas bo'lagiga aylantirish, o'zaro muloqotda Sharqona madaniyat va zamonaviy shakllarni uyg'unlashtirish, xalqimizga ota-meros mehnat tarbiyasi, uning farovon hayotning asosi sifatida qadrlanishiga erishish orqali shakllanib boradi. Ota-ona oilada bolaning nima ish bilan shug'ullanishi, qanday kitoblarga qiziqishi, qanday filg'mlar tomosha qilishi, qanday musiqaga qiziqishi, kasb tanlashdagi intilishlari kabi harakatlarini kuzatib, ularni nazorat qilib, maslahatlar berib borishi lozim bo'ladi..

O'smir kamol topayotgan oilada yoki jamoada samimiy munosabatlar muhiti mavjud bo'lsa, uning do'stlari, tengqurlari, qarindosh-urug'iga nisbatan mehr-muruvvati qo'llab-quvvatlab turilsa- bu iliq tuyg'ular Vataniga, xalqiga muhabbat, do'stga sadoqat, ota-onaga va mavjudligining muhim mezonlaridan hisoblanadi.

O'smirlar ijtimoiylashuvi jarayonida ta'sirlanish va ijtimoiy ustanovka fenomenlari ham muhim ahamiyatga ega. Oiladagi o'smirga bildirilgan e'tirozlardan u o'ziga xulosa chiqara olishi va bundan ta'sirlanib o'zining xatti-harakati,xulqiy ko'rinishlarini ijobiy yoki salbiy tomonga o'zgartirishi mumkin. Bundan tashqari, oilaviy marosimlar, urf-odatlar, to'y-marakalardagi munosabatlar va ichki shaxsiy xususiyatlar o'smirning ijtimoiy xulq-atvorini tartibga soluvchi omillar dan biri hisoblanadi

Bu o'rinda, ayniqsa, ota-onaning savodxonlik darajasi ham inobatga olinishi kerak bo'ladi. Oilaviy munosabatlar doirasida milliy urf-odatlarimiz va an'analarimizni hayotimizga singdirish, qadriyatlarimizga mehr-muhabbat uyg'otish, "Vatan ostonadan boshlanadi", - hikmatning

mag'zini chaqish, vatnaparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning o'smirlar yosh xususiyatlariga mos tarzda tashkil etilishi barkamollikka erishgan farzandimizning jamiyatimiz, oilaning ishonchini oqlash kabi tushunchalarning ma'nosini, avvalo, ota-onalarimiz anglab etishlari zarur

"Ammo bir haqiqatni chuqur anglab olish darkor: har bir odam, oila, qolaversa, butun el-yurtimizning baxtu saodati, jamiyatimizning barqarorligi ko'p jihatdan odamzod tayanib yashaydigan g'oya va maslakning qanchalik to'g'ri va insoniyligiga, bu ehtiqod uning oilasi, farzandlari, xalqining ezgu maqsadlariga, hayotiy manfaatlariga nechog'li mos kelishiga uzviy bog'liqdir" [3, 4], - deya ta'kidlaganlar O'Zbesiton Respublikasi prezidenti I.A.Karimov.

O'zbek oilalarida tarbiyaning yana bir muhim jihati shundaki, oilaning katt avlod vakillari ,bobolar va buvilar farzandlar tarbiyasida bevosita ishtirok etadilar. O'zbek farzandiga kattalarni hurmat qilish kerak, degan gap kam aytiladi, chunki unga ota-onasining o'zidan kattalarga muomalasi, qariyalarni tashlab qo'ymaslik, kasallarning holidan xabar olish, chorasizlarga yordam berishni kundalik xayotiy vaziyatlarda aks etadi Shaxs ma'naviyati, uning dunyoqarashi, insonning tasavvur va ehtiqodga aloqador ko'nikmalar majmui oilada shakllana boshlaydi

Oilada asrlar mobaynida saqlanib kelayotgan muqaddas an'analari orqali yoshlarda iymon, ehtiqod, mas'uliyat, vatanparvarlik, insonparvarlik qadriyatlari shakllanishida o'ziga xos ijtimoiy ustanovaka vazifasinibajaradi .

Vatanparvarlik qadriyatlari o'smirlar ma'naviy -axloqiy tarbiyasi asosida shakllanishi ta'lim muassasasi oila , maaxala tarbiyaviy masalalarda o'zaro hamkorligining ahamiyati katta

Ijtimoiy psixologiyada vatanparvarlik tug'ma hodisa bo'lmay, tarbiya jarayonida shakllanishi mumkin bo'lgan fazilatlardan ekanligi ta'kidlanadi

Mustaqillik yillaridan boshlab jamiyat diqqat-e'tibori o'zbek milliy oilasini mustaxkamlashga karatilgan qator chora-tadbirlarning belgilanayotganligi va amalga joriy etilishi, maxalla ijtimoiy institutini rivojlantirish masalasi asosiy vazifalar qatorida doimo katta ahamiyat berib kelinishida aks etadi. Binobarin, oila ma'naviyati, ma'rifati, dunyoqarashn shundan muhim ijtnmoiy hodisaki, uni millny taraqqnyotimiz manfaatlarnga mos tarzda shakllantirish jamiyat taraqqiyotining asosi xisoblanadi. Prezidentimizning «Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch» asarida «...biz har qaysi xonadon, butun el-yurtimizdagi ma'naviy iqlim va vaziyatni anglamoqchi bo'lsak, bu boradagi haqiqiy manzaraning yorqin ifodasini, avvalo, mahalla hayotida xuddi oynadek yaqqol ko'rish imkoniga ega bo'lamiz».deya ta'kidlanganlari bu masalaning ijtimoiy ahamiyatining dolzarbligini yana bir bora ta'kidlaydi.[2].

O'Zbekxalqiningo'zruhiyqiyofasi, milliyxususiyati, milliyxarakteri, milliytuyg'usi, mijozi (temperamenti), xulq-atvori, ahloqi, didi, taobialohidaajralibturadi.

o'zbekmillatiningbilishjarayonlari, qobiliyatininganiqyo'nalishigaqaratilganligi, extiyojivaqiziqishi, milliyongio'zigaxosxususiyatlarga egadir.

O'zbekxalqiningtarixiyan'analari, urf-odatlari, udumi, rasm-rusmlari, ahloqmeoyori, turmushmaonaviyqadriyatlari, shaxslararomunosabati, muloqotmaromivahususiyatiboshqaqardoshhalqlarnikidanma'lumdarajadatafovutlanadi. Masalan, o'zbekxalqixarakteridaandishalik, xushmuomalik, shirinsuxanlik, mexmonkutishdagiqo'liochiqlikvasaxiylikodatlarimavjud. Shuningbilanbirga, sabr-kosasito'lgach, zo'ravonlarganisbatanayovsizbo'lish, yurganyo'lidanortgaqaytmaslik, isyonkorlik, birso'zlikodatiham xalqimizuchunxosdir.

Miliyxaraktermuayyanmillatfazilatlariningo'zigaxosxususiyatlariningmajmuasidaniboratbo'ladi.Milliyxaraktero'zichigairodaviysifatlarni (mustaqillik, chidamlik, prinsipiallik, o'z-o'zinitutabilish, qatoiylik, matonatkabilarni) vaahloqiyxislatlarni (poklik, intizomlilik, samimiylik, haqqoniylik, insonparvarlikvaboshqalarniqamraboladi.Shuningdekmilliyxarakterodamlargabo'lganmunosabatlarni (yaxshilik, mehribonlik, talabchalik, takabburlik), mehnatgabo'lganmunosabatlarni (mexnatsevarlikyokiyalqovlik, ma'suliyatlilikyokimaosuliyatsizlik), narsalargabo'lganmunosabatlarni (ozadalik, ifloslik, tejamkorlik-isrofgarchilik, ayashyokiayamaslik) vaodamlarningo'z-o'zigabo'lganmunosabatlarni (izzat-nafslilik, shuxratparastlik, mag'rurlik, o'zinikattatutish, dimog'dorlik, kamtarlik) kabixususiyalarniifodalaydi.Milliyo'z-o'zinianglashodamningijtimoiy etnikumumiylikka (birlikka) mansubligida, ijtimoiysohadagimunosabatlardao'zmillatining egallaganmavqeiniyaqqoltasavvurqilganida, milliymanfaatdorligidayorqinifodasinitopadi.

Oilaviyta'sir (oilaturmushtarzi, ota-onanufuzi, oiladashaxslararomunosabatlarmaromi), milliytilmuhiti, maonaviyatgaintilish (qiziqish), turmushdagiqarindosh-urug'chilikrishtasiyordamidao'z-o'zinianglashnamoyonbo'ladi.

Jismonan, ham ruhansog'lom, komilinsonnitarbiyalashdaoila av maxallaning tarbiyaviy psixologik ta'siri jamiyat ijtimoiy iqtisodiy ma'naviy rivojlanishi muxim omillaridan biri sanaladi

AmirTemurham «Farzandimnioilaqurishmasalasinisiyosatmasalasidarajasidako'raman»,-debbejizaytmaganlar.

Mustaqilliktufaylioilagaberilayotganjiddiy e'tibor, uningmuqaddas ekanliginitanolinayotganliginijaxonning etakchi davlatlari tomonidan katta ijobiy fikrlar bildirilmoqda

O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishidaoiladagisog'lommunosabatlar kattaahamiyatkasb etadi. Oiladasog'lommuhitningsaqlanishiko'pomillargabog'liq. Masalan, ota-

oanlar bilanbolalarningo'zaroyaxshimunosabati, katta avlod vakillariga hurmat,e'tibor, oiladagifarzandlarning o'zaromunosabatlarito'g'ritarbiyalangani, ota-onaningbolalaritarbiyasigabarobarjonkuyarligi, oiladao'rnatilganto'g'ritartibvayaxshiodatlar, ota-onaningmehnatga, ijtimoiyxayotxodisalarigato'g'rimunosabatdabo'lishkabilarshularjumlasidandir.

Bolalargaota-onanihurmatqilishga, ungamexribonbo'lishnio'rgatishota-onaningmuhimvazifasidir.

Oiladayaxshitarbiyaberishbolaxayotiningdastlabkivaktlaridanboshlaboq, ota-onaoldidaturganasosiymaqsadvavazifadir, yaoniota-onaningshaxsiyishiginabo'libqolmasdanbalki, ularningijtimoiyburchihamdir. Ma'lumkishaxsningqadriyatiuningjamyatdagitutgano'rnibilanbelgilanib, ko'pjihatdanuning oilaviy tarbiyasigabog'liqbo'ladi. Shusabablitabiyki, ota-onao'zbolalarining ilk tarbiyachilaridir.

RizouddinibnFahriddining «Oila» nomlirisolasida «Bolatarbiyasiyomonniyatvaqo'pollikbilan emas, balkisabr-toqatmatonat, mehribonlik, chidamlik, shafqatu-sezgirlikbilanbo'lishikerak», kabifikrlaryozibqoldirilgan.

Ota-onabir-birinisevsa, bir-birigashodlikbag'ishlasa, ularningbolalariham ko'pinchaodamlargamehr –oqibatli, diqqat-eotiborlibo'libulg'ayishiavvaldanma'lum. Ayniqsao'zbekoilasidaotajudaqadimzamonlardanoqoilaboshlig'ihisoblangan. Shungako'rauningoddiylik, xalollik, qatoiylikkabiijobiyxislatlariham boshqalarniranjitadigansalbiyxususiyatlariham bolagao'tishitabiiyxoldir. Ota-onabo'lganharbirkishioldidao'zobro'sinisaqlashvabuninguchundiqqat –eotiborlibo'lishtalab etiladi.

Yoshavlodnihartamonlamamukammalshaxsqilibtarbiyalashdekma'suliyatlivazifaota-onaning jamiyat olidida turgan asosiy vazifalridan biridir Darhaqiqat, insonshaxsinishakllantirishoiladanboshlanadi. Hususanboladairoda, odatlar, feol-atvor, xulq, atrofgamunosabat, eotiqodvaqarashlarvujudgakeladi. Anashulardankelibchiqib, turmushdainsonnikamoltoptirishsharoitlari, ta'sirko'rsatishimkoniyatlariniizchilo'rganmayturib, shaxsningxususiyatlarivaularnikeltiribchiqaruvchiomillarto'g'risidafikryuritishmumkin emas. Oilamurakkabijtimoiyguruhbo'lib, biologik, ijtimoiy, ahloqiy, mafkuraviyvaruhiymunosabatlarningbirlashuvinatijasidavujudgakeladi. Shusababliturmushdagivaoilaa'zolarimunosabatlaridagio'zgarishlaruningmoddiy-maishiy, iqtisodiynegizio'zgarishigabevositabog'liqdir.

Prezentimizning «Yuksak mahnaviyat – engilmas kuch» asarida ma'naviy hayotimizni yuksaltirishda mahallaning roli va ta'siri katta ekani qayd etiladi, yurtimizdagi ma'naviy iqlim

va vaziyatning o'ziga xos ko'zgusi bo'lgan mahallalarga ma'naviy -mahrifiy olamimizni yuksaltirishda yanada ko'proq imkoniyat berish zarurligi qayd etiladi.

O'smir ulg'aygan sari uning Vatan haqidagi tushunchasi ham kengaya boshlaydi. Ostona, uy,mahalla, qishloq, shahar, tuman, viloyat va nihoyat mamlakat darajasiga ko'tariladi. Tushuncha va kechinmalar nuqtai nazaridan esa, vatanparvarlik tarixiy taraqqiyot jarayonida paydo bo'lib, tashqi muhit va davrlar ta'sirida shakllangan va o'zgarib kelgan ijtimoiy-ruhiy tuyg'udir.

3.3. Maxalla o'smirlarda vatnparvarlik qadriyatlarini shakllanishida ulkan axamiyat kasb etuvchi ijtimoiy institut sifatida

Vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda mahallaning o'rni va roli alohida ahamiyatga egadir.O'zbek mahallalari azaldan milliy qadriyatlar maskani bo'lib kelgan. O'zaro mehr-oqibat, ahillik va totuvlik, yaxshi kunda ham, yomon kunda ham birga bo'lish kabi xalqimizga xos urf-odatlar mahalla muhitida shakllangan va rivojlangan. Xalqimizga xos o'zini o'zi boshqarish tizimining bu noyob usuli qadim-qadimdan odamlarning nafaqat tilida, balki dilida, butun hayotida chuqur joy egallagani bejiz emas.

Oilada o'zaro samimiy maxalladoshlik munosabatlari, o'smirlarni maxallada amalda oshiriladigan ommaviy xasharlar, sayillar va bayramlar,maxalla tadbirlarida tuy, mahrakalarga katnashish, ularga urf-odatlarga rioya etish, ular ongida milliy an'analarimizga xurmat xissini shakllantirishga, milliy munosabatlar xamda milliy madaniyat asoslarini chuqur bilishga bulgan ehtiyojlarini, maxallaning ahzosi sifatida mas'uliyat xisslarini shakllantiradi. Bu borada o'smirlik davriga xos bo'lgan, o'zini kattalardek tutishga harakat qilish xissi, o'zlarining layoqat, qobiliyat va imkoniyatlarini namoyish etishga harakat qilishlari kattalar tomonidan xurmat qilinishi, qo'llab quvvatlanishi, ularning ijtimoiy faolligini oshiradi.O'zlarini maxallaning ahzosi sifatida idrok qilish xissini shaklantiradi. Bu esa o'z navbatida oilaning xam mustaxkamlanib borishiga o'smirlarda millat, maxalla oila uchun fidoiylik, vatanparvarlik milliy iftixor xisslarini shakllanishiga yordam beradi.

Maxallada istiqomat qilayotgan katta avlod vakillari bilan birgalikda faoliyat ko'rsatish avlodlar o'rtasidaga ijtimoiy aloqalarni o'rnatilishi o'zaro tushunish ,xamkorlik munosabatlarini o'rnatilishi milliy qadriyatlariimzni tiklanishida alohida ahamiyat kasb etadi

Bu borada oilada o'smirga berilgan tarbiya maxalla tomonidan qo'llab quvvatlanishi zarurdir.. O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishi ,ularning oila va maxalla manfatlarini o'zaro mutanosiblikda idrok etishlari asosida tarkib topishi zarur. Zero xalqimizda

“ Qo’shning ting – sen tinch” maqoli bejiz aytilmagan . Qo’ni- qo’shni o’zaro yordam, ko’mak berishi, qo’shnichilik burchi tushunchalarini o’smirlar avvalo oilaviy tarbiya jarayonida o’rganadilar. Mahalla ijtimoiy tuzilmasi milliy taraqqiyot modelining tarkibiy yo’nalishi sifatida, oila ma’naviyati, mahrifati, dunyoqarashini shakllanishida ulkan tarbiyaviy ahmiyat kasb etuvchi ijtimoiy institut sanaladi. O’z navbatida maxalla oilalarning ijtimoiy ma’naviy xususiyatlari ta’siri ostida shakllandi.

Mahallalarda kechadigan ijtimoiy ta’lim va tarbiya jarayonlari o’smirlar dunyoqarashini bunyodkor g’oyalar bilan boyitish, hamda ularda o’z oilasi, xalqi, vatani va uning ravnaqi uchun kerak bo’lgan shaxs xususiyatlarini shakllantirishga yo’naltiriladi. Bu borada mahallada yoshlarining bunyodkor g’oyalar ruhida tarbiyalanishi uchun davlatimiz tomonidan barcha imkonyatlar yaratilib kelinmoqda .

Muxtaram Prezidentimiz Islom Karimov o’z asarlarida vatanga va insonga sadoqat, vatanparvarlik va insonparvarlik qadriyatlarini farzandlar tarbiyasiga singdirib borish kerakligini uqtirib: “...Kelajak avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlarimiz asosida, o’z fikr-tafakkuri va zamonaviy bilimga ega bo’lgan vatanparvar etib voyaga etkazish - barchamiznyng otalik va onalik burchimizdir», deb tahkidlaganlar.(I.A. Karimov. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz. Toshkent, 2000, 70-bet). Prezidentimiz tahkidlaganlaridek, ulug’ ajdodlarimizdan muqaddas mehros bo’lib kelayotgan vatanga va insonga muhabbat tuyg’ulari kelajak avlodlarimiz uchun chinakam ehtiqodga, qadriyatga, ehtiyojga aylanishi davr talabiga aylanib bormoqda.

Maxallada yosh avlod vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishga zaruriy e’tiborning ko’rsatilishi bevosita yoshdalarimizni turli yot mafkuralarga aldanib, diniy , jinoiy oqimlar ta’siriga tushib qolishdan psixologik ximoya vositasi bo’lib xizmat qiladi. Shu ma’noda mahalla — mafkuraviy tarbiyaning ilk asosi, bo’lib xizmat qiladi.

Oila ma’naviyati, mahrifati, dunyoqarashi shundan muhim ijtimoiy hodisaki, unn millny taraqqiyotimiz manfaatlariga mos tarzda shakllantirish uchun maxalla faollari, jamoatchilik, ona-onalar ham ma’naviy , ham pedagogik-psnxologik jihatdan tayyor bo’lishlari kerak. O’smir - yoshdalarimizni turli yot mafkuralarga aldanib kirib qolishdan asrashda oila va mahalla hamkorligi ahamiyati beqiyos.

Prezidentimiz Farmoni bilan «Mahalla» respublika xayriya jamg’armasi tashkil etilgani, 1999 yil 14 aprelda O’zbekiston Respublikasining «Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari to’g’risida»gi yangi tahrirdagi qonuni qabul qilingani , mahallaga ulkan tarbiyaviy maskan sifatida davlat miqyosida e’tibor qaratilganidan dalolat beradi. Mazkur munosabat bugunga qadar izchil va muntazam davom etib kelmoqda. .[1].

Mahalla va oila hamkorligi o'smirlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar — do'stona, ahil-inoq qo'shnichilik, o'zaro hurmat, mehr-oqibat, yordamga muhtojlarga ko'mak berish, yoshlarni vatanparvarlik, mehnatsevarlik, jamiyat oldidagi o'z burchi hamda mashuliyatini xissini anglash ruhida tarbiyalash kabi muxim ijtimoiy tarbiya maqsadlarini amalga oshirishda ulkan ijtimoiy psixologik ahamiyat kasb etadi

Maxalada ishlab chiqarish va ijod sohalarida samarali faoliyat yuritayotgan zamona qahramonlarini o'smirlarga tanishtirishga alohida e'tibor qaratish va bu yo'lda faollik ko'rsatish.

O'smirlarda shaxsiy manfaatlarini jamoa manfaatidan yuqori qo'ymaslik, jamiyat va millat oldidagi insoniy burchlarini to'laqonli anglashlari, xalq baxt-saodati hamda yurt farovonligi yo'lida mehnat qilishga intilishlari erishish uchun psixologik va pedagogik sharoit yaratish.

Maxallada o'smirlar o'rtasida vatanparvarvarlik g'oyalarini targ'ib etuvchi qiziqarli tadbirlarning keng ko'lam va yuksak saviyada tashkil etish an'anasini rivojlantirish .

O'smirlarda vatanparvarvarlik qadriyatlarini shakllantirishning psixologik-pedagogik va falsafiy jihatlarini maxalla faollari tomonidan o'rganilishiga erishish, mazkur jarayonni tashkil etishning samarali yo'llari, omillari va vositalarini maxallada qo'llashlari oilalarda farzandlarni vatnparvarlik qadriyatlarini shakllanishida amaliy axamiyat kasb etadi

Demak, O'smirlarda vatanparvarvarlik qadriyatlariga ega bo'lishlarini ta'minlashda bu jarayonni yaxlit tashkil etish, unda har bir samarali omildan maqsadli foydalanish, imkoniyatlarni ko'ra olish va ularning samaradorligini baholash muhim ahamiyatga ega.

BOB BO'YIChA XULOSALAR

O'zbekistonda ta'lim tizimining asosiy maqsad va mohiyatidan kelib chiqib shuni e'tirof etish mumkinki, yoshlar ongiga mustaqillikni mustahkamlash, xalqi bilan faxrlanish, vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishda "pedagog-o'smir", "tarbiyachi-tarbiyalanuvchi" munosabatlarida mamlakatda ozod va obod Vatanni, erkin va farovon hayotni barpo etish bevosita o'smir-yoshlarga bog'liqligini tushuntirishdir. Buni amalga oshirish uchun esa ta'lim jarayonida ularning jamiyat taraqqiyoti va ravnaqini tahminlash, shuningdek, yoshlar tomonidan dunyoviy bilimlarning puxta o'zlashtirilishida muhim ahamiyat kasb etuvchi fanlar asoslarini o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyoj hamda qiziqishni qaror toptirishga e'tibor qaratish lozim..
o'smirlarda vatnaparvarlik tuyg'usini shakllantirishda zo'rlash, majburlash usullaridan qochish lozim

O'smir –yoshlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish o'ta mas'uliyatli vazifa bo'lib, bu ish bevosita tarbiyachi–-o'qituvchilardan o'ta yuksak pedagogik mahoratni, pedagogik etika va insoniy madaniyat, psixologik savodxonlik darajasini talab etadiVatanparvarlik qadriyatlari avvalambor, o'zbek oilasidagi tarbiya an'analari va ularni takomillashtirish, milliy qadriyatlarimizni turmush tarzining ajralmas bo'lagiga aylantirish, o'zaro muloqotda Sharqona madaniyat va zamonaviy

shakllarni uyg’unlashtirish, xalqimizga ota-meros mehnat tarbiyasi, uning farovon hayotning asosi sifatida qadrlanishiga erishish orqali shakllanib boradi

Maxallada o’smirlar o’rtasida vatanparvarvarlik g’oyalarini targ’ib etuvchi qiziqarli tadbirlarning keng ko’lam va yuksak saviyada tashkil etish an’anasini rivojlantirish oila va maxalla xamkorligining dolzarb vazifalridan sanaladi

3-BOB GLOBALLAShUVJARAYoNIDAO’SMIRYoShLARDAVATANPARVARLIKQADRIYaTLARINIShAKLLANTIRIShNINGIJTIMOIYPSIXOLOGIKZARURATI

3.1 “Axborot iste’moli madaniyati “–o’smir yoshlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning muxim ijtimoiy –psixologik omili sifatida

Jamiyattaraqqiyotiningjadalsurhatlardarivojlanishigloballashtirishvaaxborotlashtirishasrinishakllantirmoqda. Xayotningbarchasoxalariniinformatsiontexnologiyalar, axborottizimlari, telekommunikatsiyalarshitobbilanzabtetayotganbirpaytda,

O’zbekiston jaxon xamjamiyatiga faol kirib bormoqda. Xorijiymamlakatlarbilanxalqaroaloqalarmustaxkamlanib, davlat, iqtisod, madaniyatvama’naviyatxuquq, sanoat, moliya, bank, qishloqxo’jaligi, tibbiyot, ta’limvaboshqabirqatorsoxalardashartnomaviyvadiplomatikamaliyotningkengayishiyoshlardaaxborotmadaniyatinishakllantirishnitalabetadi. Zero, axborotlashtirilganjamiyatniyaratishdaaxborotmadaniyatimuximaxamiyatgaegabo’lgankomponentlardanxisoblanadi.

Televidenie, radio, video, kompg'yuter o'yinlari va shu kabi zamonaviy texnika vositalarini kundalik turmushimizdan mustaxkam o'rin egallashi, jaxon axborot oqimi ma'lumotlarini qisqa muddatda, ko'p miqdorda, jonli ko'rinishda, yuqori samarada xayotimizga kirib kelishi globallashuv jarayonining muxim xususiyatlaridan biridir. Zamonaviy texnika vositalari yordamida bunday axborotlar oqimining kirib kelishining yangi texnologiyalari,o'smir-yoshlarning axborot madaniyatiga katta ta'sir o'tkazadi. Ayni damda yoshlar axborot olish maqsadida bo'sh vaqtlarini ko'p qismini internet–kafelarda dunyoning turli chekkalaridagi axborot resurslaridan foydalanib o'tqazmoqda. Bunday axborot resurslaridan foydalanish, tashqi va ichki sharoitlarning o'zaro ta'siri, tarbiyalash va o'z–o'zini tarbiyalash, yoshlarni siyosiy jixatdan kamol toptirish, uning ijodiy faolligini rivojlantirishning qudratli vositasi sifatida muxim rolg' o'ynaydi. Ana shu murakkab jarayon tarbiyani, axloq printsiplarini yoshlarni fazilatlariga, uning xoxish irodasini, yo'nalishlarini belgilaydigan xislatlarga aylantirish mexanizmidan iborat bo'lib, yoshlarga ta'sir o'tkazish va tarbiya soxasidagi aniq vazifalarni xal etish uchun foydalaniladigan vosita va usullar yig'indisi xamdir. Bu vosita va usullar faqat ijobiy, bunyodkorlik maqsadlarida emas, balki salbiy, vayronkorlik maqsadlarida xam birdek ko'prik vazifasini o'taydi. Bu esa bizning vatnaimizda o'z maqsadlarini izlaydigan ko'pgina qudratli mamlakatlarning geopolitik maqsadlariga qo'l keladi. Xalqaro xamjamiyatda o'z movqeini kuchaytirib borayotgan O'zbekistonga o'z mafkuraviy ta'sirini o'tkazishga o'rinayotgan kuchlar talaygina bo'lib, ular o'z manfaatlariga yo'naltirilgan mafkuraviy ta'sir ko'rsatish orqali yoshlarimizning ongi va qalbini egallab, yoshlar faoliyatini o'z ta'siriga olishga urinmoqdalar. Shu borada Prezident Islom Karimov tomonidan «Yoshlarimizning bahzan soxta g'oyalar orqasidan ergashib ketayotgani biz uchun eng katta xavf, desam mubolag'a bo'lmaydi» – deb bildirgan xavotirli fikrlari juda o'rinlidir(Islom Karimov. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon xayot – pirovard maqsadimiz. – T.: 2000, 466-bet.).

Globallashuv jarayonlari, bir tomondan, o'smirlarning dunyoqarashi shakllanishiga, jahondagi xalqlarning etnik xususiyatlari va turmush tarzi haqida ko'proq ma'lumot olishiga xizmat qilayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, ularning bir qismida milliy qadriyatlar, milliy mahnaviyatning nisbatan kamroq o'zlashtirilishiga sabab bo'lmoqda. Bu jarayonda, ayniqsa, televidenie, internet, kompg'yuter o'yinlari, kinoseriallarning ta'siri kuchli bo'lmoqda.

Kishilar xulq atvorini ma'lum yo'nalishda boshqarish, ular ongida manipulyator (boshqaruvchi)ga kerakli fikr va mulohazalarni tarkib toptirish maqsadida inson ruhiyatiga maqsadli ta'sir o'tkazish informatsion (axboriy) terrorizmning asosiy maqsadidir. Informatsion terrorizm atamasi ostida, shuningdek, qabul qilinayotgan axborotga tanqidiy ravishda munosabatda bo'lishga o'rin qoldirmaydigan, kishiga majburiy singdiriladigan tashviqot ham tushuniladi. Bunda uzluksiz, namoyishkorona, ochiq-oydin tarqatiladigan axborotlarning sifati,

mazmuni bilan birgalikda ularning ko'lami, hajmi ham hisobga olinadi. Informatsion terrorchilar rasmiy ommaviy axborot vositalarida tarqatiladigan xabarlardan tashqari, shov-shuv, mish-mish tarqatish singari usullardan ham foydalanadilar.

Suhbatdoshga ta'sir o'tkazmoqchi bo'lgan odam, ya'ni manipulyatorning taktikasida juda keng ta'sir ko'rsatish yo'llari mavjud. Bunda har bir kishiga individual tarzda ta'sir ko'rsatishga harakat qilinadi. Shuning uchun bu xususda ma'lumotga egalik xavfga duchor bo'lmaslik uchun o'ziga xos psixologik himoya vazifasini bajara oladi. Manipulyatorning birinchi harakati-bu boshqa reallikdagi "haqiqat"ni tasvirlab berishdan iborat. Bu ilk qadamda kerakli tasavvurni shakllantirish maqsad qilib olinadi va mavjud qadriyatlarga putur etkazishga intiladilar. Shuning uchun inson birinchi o'rinda o'zidagi ichki ovoz, manipulyatorni "o'chirishi" lozim, bu ichki ovoz, "urinib ko'ray-chi, shoyad ishim yurishib ketar" degan yo'l-yo'riq (ustanovka)ni beradi. Ikkinchi o'rinda, o'zining shaxsiy "bo'yin ildirgichi" darajasini belgilab olishi lozim. Bu, "Menga shu kerakmi yoki kerak emasmi?", "Nega muncha tez va oson?" kabi savollarni o'ziga berishdir. Uchinchidan esa, shaxs manipulyatsion vaziyatlarga o'zining hissiy munosabatini o'rganib olish lozim, chunki yaxshi, mustahkam, turg'un himoya o'sha munosabat hisoblanadiki, uni antimanipulyativ xulq-atvor deb ko'rsatsak to'g'ri bo'ladi. Jamiyatimiz barqarorligi uchun esa bu juda ham muhim hisoblanadi. Uning etarli darajada shakllanganligi terrorizmga qarshi kurashishda ijtimoiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Antimanipulyativ xulq-atvor – o'zganing etovi, yo'rig'iga ko'r-ko'rona yurmay, birovlarning huquqini poymol etmasdan, o'z haq-huquqlarini bilish, unga rioya etish va talab qila olishdan iboratdir. Buni "assertiv"xulq deyiladi, uning ma'nosi shundaki, inson xatti-harakatlari chegarasi, mehyorini bilib, unga rioya etadi va birovlarning haq-huquqini hurmat qilib, odob doirasida uni joyiga qo'yadi.

Globallashuv jarayonida shakllangan kosmopolitizm nazariyasi – «jahon davlati» tuzishni va «jahon fuqaroligi»ni targ'ib qiluvchi ta'limot bo'lib, «Vatan» tushunchasi nisbiy xarakterga ega ekanini ro'kach qiladi. Bu oqim jamiyat taraqqiyotining dastlabki, inson ijtimoiy-oilaviy muhitdan tashqarida yashashi mumkin bo'lmagan davrlarida «Vatan» tushunchasi muayyan ahamiyatga ega bo'lmagan, deb uqtiradi. Uningcha, bugungi kunda ayrim insonlarning Vatanga bog'lanib qolishi shaxs erkinliklarining cheklanishiga olib kelmoqda emish. Ayni paytda, kospolitik qarashlar ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy -madaniy munosabatlarning globallashuv jarayoni Vatan tuyg'usini global miqyosda tasavvur qilish imkoniyalarini beradi, degan nazariyaga ham asoslanishini tahkidlash zarur.

Aytish mumkinki, Vatan tuyg'usi – inson ma'naviy kamolotining eng muhim mezoni bo'lib hisoblanadi. Vatanga muhabbat inson mahnaviyatini shakllantiruvchi omillardandir. Prezident Islom Karimov tahkidlaganidek, «Inson o'zligini anlagani, nasl-nasabini bilgani sari yuragida

Vatanga muhabbat tuyg'usi ildiz otib, yuksala boradi. Bu ildiz qancha chuqur bo'lsa, tug'ilib o'sgan yurtga muhabbat ham shu qadar cheksiz bo'ladi».

Inson biror jismoniy kasallikka chalinsa, uning oldini olish, davolash mumkin. Millat mahnaviyatining zaifligi, uning xarakteridagi xafsalasizlik, befarqlik, g'ayratsizlik, o'zaro ichki munosabatlarda aldamchilik, qo'pollik, johillik, xudbinlik, yalqovlik va boshqa nuqsonlarda namoyon bo'ladi. Demak, hozirgi o'zimizni o'zimiz barkamol qilishimizga to'sqinlik qilayotgan ma'naviy jarohatlarimizni davolashimiz uchun masalaga aniq, yahni real milliy xarakterni o'rganish va o'zgartirish omili sifatida yondoshmog'imiz zarur.

Natijada millatning o'z ahvoliga o'zining munosabati, ijobiy jihatlarni oshirish va qusurlarni mahrifiy yo'l bilan davolab, kuchlantirib, jahonning ilg'or millatlari safiga qo'shilishi mumkin.

Jamiyatning o'z ertasi va kelajagiga ishonchi o'z-o'zidan hosil bo'lmaydi. Buning zamirida voyaga etayotgan har bir o'smir yoshning qalbida millat baxt saodati yo'lida fidoiylik, mashuliyat, xisslaridan tarkib topgan vantanparlik qadriyatlarining shakllanishi yotadi

O'smirlarni yot mafkuralar o'z g'oyalarga targ'ib etish maqsadida amlga oshiriladigan tashviqot ishlari birdaniga amalga oshmaydi. Ular avvalo mahv qilinishi kerak bo'lgan milliy qadriyatlarimz, udumlarimizga salbiy munosabatlarni shakllantish asosida o'smir yoshlarimizniyot g'oya va qadriyatlarga nisbatan qiziqishlar uyg'otadi, ishonchinin mustaxkamlaydi

Buning uchun milliy qadriyatlarimiz, xusuisiyatlarmiz,avlodan avlodga etib kelayotgan urf odatdarimiz, an'analarimiz obro'sizlantiriladi. Natijada o'smir ishonib kelgan g'oyalar, qadriyatlarga befarq munosabatda bo'la boshladi. Azaliy qadriyatlarga amal qilinmay loqayd munosabat shakllanadi Ilgari shsmir uchun ahamiyatli bo'lgan qadriyatlar, g'oyalar qadrsizlanadi, ahamiyatsiz narsalarga aylanib qolad

Buzg'unchi g'oyaga xos o'smir yoshlar xususiyatlariga os tarzda uzatilgan jozibador «yangilik» va'dalar o'smirlar ong va qalbiga kira boshlaydi.

Prezident Islom Karimovning «... Juda «chiroyli dahvat»lar bilan chiqib, ayrim yoshlarni o'ziga mahliyo qilishga erishdi ham. ... ular din inqobi ostida harakat qilayotgan xalqaro terrorchilik harakatining bir to'dasi ekani oshkora bo'ldi...», degan fikrlarini eslash o'rinlidir. Bu o'gitlar bizni nafaqat ogohlikka, balki mafkuraviy kurash maydoniga chorlamoqda. Bu kurashda bizga ota boblarimizni ko'rib, sinab aytgan hikmatlari ham qo'l keladi.

Globallashuv jarayonida shakllangan informatsion terrororizm va psixoterrorizm bir-biriga yaqin tushunchalar bo'lib, psixoterrorizm-hokimiyat organlari, aholiga nisbatan informatsion-psixologik ta'sir, tajovuz. Bundan ko'zlangan maqsad, qo'rqitish, shaxsni manipulyativ boshqarish, uning tasavvurlari va hissiy-irodaviy sifatlarini izdan chiqarish, jamoatchilik fikrini o'zgartirish orqali kishilarni davlat va jamiyat foydasiga zid, biroq ta'sir

o’tkazayotgan guruh manfaatlariga mos xatti-harakatlarni bajarishga majbur etishdir. Psixoterroristik aktlarda kam xarajat orqali keng ko’lamdagi ko’zda tutilgan natijalarga erishish mumkinligi, terror jarayonining ko’zga tashlanmasligi, homiylarning deyarli moddiy zarar ko’rmasligi sababli keyingi paytlarda terrorning boshqa turlariga nisbatan psixoterror tashkilotchilarni ko’proq o’ziga jalb qilmoqda.

Turli vositalar orqali inson ongiga ko’rsatiladigan salbiy axboriy ta’sirning qanchalik xavfliligini his etish uchun, ular keltirib chiqarishi mumkin bo’lgan xavfli oqibatlarni.taxlil qilish zarur.

Shuni ta’kidlash lozimki, terrorchilik tashkilotlari, guruhlari ahzolari orasida nafaqat aholining kam ta’minlangan qatlami vakillari, balki o’ziga to’q, moddiy jihatdan barcha shart-sharoitlarga ega oilalar farzandlari ham ko’plab uchraydi. Bu esa asotsial xulq-atvorga iqtisodiy omil bosh sabab bo’lmasligini ko’rsatadi Mafkuraviy kurash poligonlari – nazariyalar va g’oyalar kurashi poligonlariga aylanayotgan o’olatni siyosiy jio’atdan yuksak tafakkur bilan «Endilikda yadro maydonlarida emas, mafkura maydonlarida bo’layotgan kurashlar ko’p narsani o’al qiladi» (Islom Karimov. «Milliy istiqlol mafkurasi – xalq ehtiqodi va buyuk kelajakka ishonchidir»: «Fidokor» gazetasi muxbiri savollariga javoblar. –Toshkent: «O’zbekiston», 2000.)– deb Prezidentimiz tomonidan berilgan tahrifga munosib javob topish o’am yoshlardan yuksak axborot madaniyatini talab etadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirishda nimalarga e’tibor qaratish kerak Bu quyidagilarda o’z ifodasini topadi:

-birinchidan, axborot olish va uni tasarruf etishda axborotning mazmun–moo’iyatiga, uni o’aqiqiy ekanligiga, qanday omillarga asoslanganligiga va qanday maqsadda tarqatilayotganiga, qanday g’oya va qanday mafkuraga asoslanganligiga e’tibor qaratish;

-ikkinchidan, axborotni qanday natija berishi o’aqida aniq tasavvurga ega bo’lish, uni analiz qilish, ijobiy va salbiy qismlarini aniqlab, so’ngra muayyan bir xulosaga kelish;

-uchinchidan, axborotga ongli, yuksak tafakkur bilan yondashish va uni kerak o’ollarda sintez qilish, salbiy fikrlarga qarshi, axloqiy–ruo’iy sharoitlar yaratish;

-to’rtinchidan, axborotda ijobiy fikrlarni jonlantirish, targ’ib etishda milliy mafkuramizga asoslanish. Bu ishni konkret tarixiy vaziyat bilan, rivojlanishimiz davom etayotgan ichki va tashqi sharoitlar bilan muttasil bog’lab olib borish;

-beshinchidan, axborotda jamiyatimizdagi qarashlar rang-barangligi, g’oyalar xilma–xilligini saqlagan o’olda, fuqarolarni o’z fikrini erkin ifoda etishi va uni o’imoya qilishga ziyon yoki tazyiq o’tkazmaslik;

-oltinchidan, yoshlarni axborot olish sharoitlari omillarini o’isobga olib, ulardan samarali foydalanish, bajariladigan ishlarining ta’sirchanligini puxta nazorat qilib turish orqali jamiyatda mustao’kam barqarorlikni tahminlashga erishish kerak.

Yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirishda Prezidentimizning «g’oyaga qarshi g’oya, fikrga qarshi fikr, jao’olatga qarshi faqat mahrifat bilan bao’sga kirishish, olishish mumkin» (Islom Karimov. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon o’ayot – pirovard maqsadimiz. – T., 2000, 468-bet).

– degan shioriga amal qilish eng yaxshi yo’l, taraqqyot garovi bo’lishi tabiiydir. Zero, yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirmay turib, o’smirlarda vatanparvarloik qadriyatlarini shakllantirish aslo mumkin emas.

.

3.2O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish jarayonida ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy psixologik usul va vositalari

O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish jarayonida ommaviy axborot vositalari xizmatidan samarali foydalanish va ularning rolini oshirish, ana shu maqsadda ommaviy axborot vositalari bilan o’smir-yoshlar o’rtasida ijodiy hamkorlikka erishish, ularning faoliyatiga jamoatchilik bahosini berish tizimini ishlab chiqish va bu tizimning to’laqonli ishlashini tahminlashga erishish. O’smir yoshlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishda axborotning elektron va bosma manbalariga asosiy e’tiborini qaratiladi

"Axborot" tushunchasibugungikundaglobalmohiyatkasb etmoqda.Uo’smirtafakkurigaturliyo’nalishlardata’siro’tkazuvchi, yaxlito’smiriyathayotinivataqdiriniuyokibutomongaburibyuboruvchi, gohsalbiygohijobiymohiyatkasb etuvchiqudratlivositagaaylandi.

Asliniolgandaaxborottushunchasidunyoqarashniifodalaydiganbarchabilimlarsohasidaqadimdanmavjudbo’lgan.Kibernetikaningkelibchiqishivarivojlanishibutushunchani "aloqa" va "boshqaruv" tushunchalaribilanbirgakengqo’llanilishigaolibkeldi.Hozirgivaqtdaaxborotlarnihosilqilish, qaytaishlash, saqlash, ko’paytirishvatarqatishalohidailmiysohani - informatikasohasinitashkil etadi.Bulotinchadatanishtirish, tushuntirish, sharqtillarida esaxabar, axborotmaonosinibildiradi.

Axborotsoxasiningtezsuroatlarbilano’sishi, uniavtomatlashtirishusullariningshiddatbilanrivojlantirilishikompoyuterlarningyaratilishigavakishilik hayotiningturlisohalarinikompoyuterlashtirishgaolibkeldi.Bu esao’znavbatidabugungikundag’oyatdatezkorlikbilano’sibborayotgan "Axborotlijamiyat" nazariyasinimaydongakeltirdi.

Kompoyuterlashtirilgandunyo, yalpiaxborotlashtirilganglobaltizimningvujudgakelishimillatlar, xalqlarvabutuno’smiriyattaqdirinibir-birigabog’labqo’ydi.Axborotolish, uniishlash,

saqlashvatarqatishtexnologiyasiningtasavvurqilibbo'lmaydigandarajadagitaraqqiyotibugunjiddiytashvishlartug'dirmoqda.Chunkihozirgizamonkompoyuterlarining engso'nggiavlodiharbiriningprotsessorida 80-100 milliontranzistorbo'lib, harsoniyadaikkimilliardgachavazifanibajaraoladi.Axborottexnologiyasininganashundaymo'ojizasitufaylixoxlagankishiEryuziningxohlagannuqtasidagiodambilansoniyalardaaloqao'rnatishi, muammonilahzalardahal etishimumkin.Anashuholatningo'zio'smirfaoliyatini, tafakkurtarzini, axloqiymeoyorlarini, olamgamunosabatlarini, yaxlitolganda esayangiyuzyillikdagio'smiriyathayotivataqdiriniifoda etadi. Boshqachaqilibaytganda, XXIasrtsivilizatsiyasiaxborotxuruji, informatsion-psixologikurushqiyofasidao'zininamoyon etmokda.

Insoniyatningkelajakdagitaqdirivaistiqbolixususidao'ylar ekanmiz, axborottexnologiyasimohiyati, uningtaraqqiyoti,o'smirvao'smiriyathayotigata'siro'tkazishiomillarinichuquro'rganishnitaqozo etadi. Bularquyidagilardako'rinadi:

-Birinchidan,o'smirfaoliyatinimaqsadgamuvofiqholdayo'lgaquyish, yo'naltirish. Umummanfaatatrofidabirlashtirish, jamoavajamiyatishigadaxldorliktuyg'usinishakllantirish,o'smiriyathayotinisaqlashdamasoullik, uningtaqdirigataqdirdoshlikhissinishakllantirish.

- Ikkinchidan, turlifeol-atvorga, tabiatga egabo'lgan, o'zmanfaatiustuvorligigaintilayotgansiyosiysuboektlaro'rtasidagio'zaromuvofiqliknitaominlash. Urushmadaniyatsizligidantinchlikmadaniyatigao'tish, davlatlararovamintaqalararomunosabatlardabir-biridanqochish emas, bir-birigaintilishkayfiyatiniyaratish, jahonmuammolarinihal etishdasog'lomg'oyalargatanberishruhiyatinishakllantirish.

-Uchinchidan, fan-texnikataraqqiyoticheksizdarajadarivojlanayotganbirpaytdauningkengimkoniyatlariniumumiytaraqqiyotyo'ligasafarbar etishkayfiyatiningustuvorliginitaominlash. Aksxoldag'ayriaxloqiyvag'ayriinsoniykayfiyatdagifuqaroqudratlitexnologiyalarnijamiyattaraqqiyotigazidbo'lgang'oyatxatarlimaqsadniamalgaoshirishgaishlatishimumkin. Bu, ayniqsa, xalqaroterrorizm, narkobiznes, diniy eksterimizmsingariglobalfojealarniboshqarishda, davlatlararoiqgisodiymunosabatlarnichalkashtirishda, bank, moliya-irodittiziminiizdanchiqarishdaqo'lkeladi.

-To'rtinchidan, axborottexnologiyasiningbeqiyosimkoniyatlarini, ulkanqudratinito'la-to'kiso'smirhayotigatadbiq etish,o'smirtaqdirigaxizmatqildirishnitaominlaydigan engzamonaviyvasamaraliboshqaruvmexanizminiiqtisodiy, ijtimoiy, maonaviy, ruhiyvasiyosiysohalardayuksakmadaniyatbilanunumlifoydalanishasosidatashkil etish.

Tig'izaxborotlashganjamiyatda "shaxs-jamiyat-davlat" aloqadorligi, ularningo'zarouzviyligivayaxlitliginitaominlashbirmunchaqiyinlashadi. Chunkiaxborotoqimitezlashganivaaxborotlargirdorbidayashashkabimurakkab, ziddiyatlivaziyatningyuzagakelishibevositashaxstafakkurining,o'smirdunyoqarashiningkeskino'zgarishigasababbo'lmoqda.

Ommaviy axborot vositalarida vatanparvarlikni xotira ko'rinishida, atrofdagi insonlarga e'tibor ko'rinishida, shaxsiy javobgarlik ko'rinishida, yurt qahramonlariga nisbatan, o'z Vataniga, xalqiga nisbatan faxr ko'rinishida yoritish an'anasi katta axamiyatga ega

Jurnalistlar tomonidan insonlar xissiyotiga, xalq xotirasiga tayangan xolda o'tmish tasvirini yaratilishi o'smirlarda o'z tarixiy xotirasiga xurmat ruxini shakllantiradi . Televidenie va kino, teatr sanhatidagi vatanparvarlik qadriyatlarini ommalashtiruvchi yangiliklar o'smirlarni yosh xususityalariga mos tarzda uzatilagan ma'lumotlarni o'smir-yoshlar uchun ijtimoiy psixologik axamiyat kasb etadi . Yurtdoshlarimizning katta xalqaro sport musobaqalaridagi g'alabalarining jurnalistlar tomonidan yoritib borilishi ommaviy vatanparvarlik tuyg'ularining yanada kuchli namoyon bo'lishiga yordam beradi . Madaniyat va sport soxalaridagi yutuqlarimiz haqidagi rang-barang emotsionla jozibador ma'lumotlarning o'smir-yoshlar uchun etkazishzilishining qulay usul va vositalarini amaliyotga tadbiq etish zarur.

, Kamolot yoshlar ijtimoiy harakatining tuzilishi, harbiy xizmatni o'tab qaytgan yoshlarga berilgan imtiyozlar, har bir kirib kelayotgan yilni nomlash va shu yo'nalishda izchil ishlar olib borish yuqoridagi fikrlarning amaliy tadbig'i misollaridir. O'smir –yoshlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish borasida ommaviy axborot vositalari orasida olib borilayotgan ishlar televidenie kanallarida, radio efirlarida, "Vatanparvar", "Turkiston", "Molodejg' Uzbekistana" «Uchkun»,kabi gazetalarda berib borilayotgan ma'lumotlar keng msiqyosda katta ag'amiyat kasb etib bormoqda Ammo muammo shundaki o'tkazilgan suxbatlar natijasida o'smirlarimizning aksari bu gazeta va jurnallarni o'qimasliklari aniqlandi

Demak bu borada ushbu ommaviy axborot vositalari orqali berilayotgan axborotlar haqida o'smir yoshlar o'rtasida bilvosita va bevosita targ'ibot ishlarini olib borish zarur .

Bugungi kunda ommaviy axborot vositalari ko'pchilik insonlar uchun asosiy axborot manbai vazifasini bajarmoqda. Bu bilan esa, ular jamoat fikrini boshqara oladigan qurolga aylanishlari mumkin. Ommaviy axborot vositalari jamiyatning barcha soxalariga ta'sir ko'rsatishga qodir. Yoshlar internet vositasidan mag'lumot axtarish, yangi do'stlar orttirish, vaqtichog'lik qilish, kim bilandir suhbatlashish va boshqa maqsadlarda foydalanmoqdalar. Yangi informatsiyalarga qiziqishlarining ortib borishi, qolaversa, taraqqiyotning tezlashuvi natijasida yuqori sifatli mobil telefonlari hamda shaxsiy kompg'yuterlarga ega bo'lgan yoshlar soni ham ko'payib bormoqda. Ular internet tizimidan foydalanishlari davomida intellektual salohiyatlarini yuksaltirib

bormoqdalar, lekin yoshlarning internet tizimidan olayotgan mag'lumotlari sifati, mohiyati, salbiy yoki ijobiy mazmunga ega ekanligini to'liq nazorat qilish masalasi hozirgi kunda ota-onalar, ustoz-murabbiylar va yoshlar tarbiyasiga mutasaddi insonlar oldida muammo bo'lib qolmoqda. Bahzi xollarda ota-onalar farzandlarini internetdan ilm olish maqsadida foydalanadi, degan fikrda bo'lsalar, aksariyat xollarda farzandlarning kompg'yuter texnologiyalarini ota-onalaridan ko'ra mukammalroq bilishlari, qolaversa, shaxsiy kompg'yuterlarga himoya vositasi bo'lgan filg'trlash dasturlari o'rnatilmaganligi yoshlar tarbiyasiga salbiy tag'sir etuvchi holatlarni keltirib chiqarmoqda.

Jumladan, o'smirlar, ayrim holatlarda mustaqil ravishda internetdan foydalanish uchun tanqidiy fikrlash, mag'lumotlarni farqlash, "filg'trlash" qobiliyatiga ega emasligi, yahni axborot madaniyati, informatsion immuniteti shakllanmaganligi natijasida yoshlar internet orqali tashqi tag'qib, yag'ni grifing holatlariga uchramoqda. Mutaxassislar fikricha, zamonaviy yoshlarning qiziqishlaridan kelib chiqib, grifyorlar maxsus suhbatlar orqali yoshlar ongini, tafakkurini zaharlamoqda, natijada ko'pgina o'smirlar internet tarmoqlari bezorilarining beixtiyor qurboniga aylanib, turli xil jinoyatlarga qo'l urmoqdalar, jamiyat hayoti va taraqqiyotidan chetda qolgan loqayd shaxslar sifatida ekstremistik, terroristik ruhdagi yot oqimlar, destruktivkult tashkilotlarning ta'siriga ham tushib qolmoqdalar. Behayo filg'mlarni ko'rishlari natijasida yoshlarda nojo'ya ruhiy-fiziologik holatlar va ularning salbiy oqibatlari kuzatilmoqda.

Ommaviy axborot vositalarining vatanparvarlik tarbiyasi jarayonidagi o'rnini bir yoqlama baholab bo'lmaydi. Ommaviy axborot vositalarida vatanparvarlikni xotira ko'rinishida, atrofdagi insonlarga e'tibor ko'rinishida, shaxsiy javobgarlik ko'rinishida, yurt qahramonlariga nisbatan, o'z Vataniga, xalqiga nisbatan faxr ko'rinishida yoritish an'anasi asosiy hisoblanadi.

O'smir-yoshlarimizning vatanparvarlik ongini mustahkamlash uchun ommaviy axborot vositalari quyidagi yo'nalishdagi axborot tsikllarini tashkil etishlari maqsadga muvofiq bo'ladi:

- mamlakatimizning rivojlanishiga oid bo'lgan turli davrlarni, voqea va hodisalarni qaxramonlik darajasiga ko'tarish, vatanparvarlik ruhi bilan boyitish;

-Kundalik hayotimizdagi qahramonlarni izlash va ularni ko'pchilikka tanitish; buyuk va vatanparvar deb tan olingan shaxslarning insoniylik chizgilarini yoritishni kengaytirish.Bunda aniq auditoriyani nazarda tutish muhim.

--Yoshlarimiz o'zlarining tarixlari bilan faxrlanishlari, o'zlarini vatanparvar deb hisoblashlari o'ziga, balki davlat uchun ham mehnat qilish kerakligi, yurtiga xizmat qilish muqaddas burch ekanligi, jamoat ishlarida faol qatnashish zarurligi ommaviy axborot vositalarida yanada kengroq tashviqot qilinishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Ommaviy axborot vositalari vatanparvarlik g’oyalarini shakllantirishga, ularni rivojlantirishga va yoshlarimiz orasida yangilangan va qayta tiklangan vatanparvarlik tuyg’ularini yaratishnng ijtimoiy psixologik omillaridan birini tashkil etadi .

Yoshlarimizning vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish uchun ommaviy axborot vositalari quyidagi yo’nalishdagi axborotlarni yoritishga ehitbor berishlari zarur:

-mamlakatimizning rivojlanishiga oid bo’lgan turli davrlarni, voqea va hodisalarni qaxramonlik darajasiga ko’tarish,

- vatanparvarlik ruhi bilan boyitish; kundalik hayotimizdagi qahramonlarni izlash va ularni ko’pchilikka tanitish; buyuk va vatanparvar deb tan olingan shaxslarning insoniylik chizgilarini yoritishni kengaytirish.

.- Yoshlarimiz o’zlarining tarixlari bilan faxrlanadilar, o’zlarini vatanparvar deb hisoblaydilar, vatan himoyachilari kunini, Xotira va qadriyatlar kunini faol nishonlaydilar. Agar nafaqat o’ziga, balki davlat uchun ham mehnat qilish kerakligi, yurtiga xizmat qilish muqaddas burch ekanligi, jamoat ishlarida faol qatnashish zarurligi ommaviy axborot vositalarida yanada kengroq tashviqot qilinsa maqsadga muvofiq bo’ladi.

Ommaviy axborot vositalari vatanparvarlik g’oyalarini shakllantirish,

ularni rivojlantirish, yoshlarimiz orasida targ’ib qilish davlatimiz tomonidan olib boriladigan demoratikk isxotlar siyosati bilan chambarchas bog’liq.

Ma’naviy –psixologik-pedagogik tashviqot, tarbiyaviy korrektsion tadbirlarning muxim bir shakli bo’lib, uning vazifasi ommaviy axborot vositalari auditoriyasi orasida ma’lum ijtimoiy fikrni shakllantishdan iborat Tashviqot ishlarining olib borilishida quyidagilarga aloxida e’tiborni qaratish zarur:

-. Birinchidan axborot manbai yaxshi ma’lum, axborotning o’zi esa berilgan xodisa va faktlarga mos kelishi

-Ikkinchidan axborot manbai aniq ko’rsatilmaydi, axborotning mazmuni esa tekshiruvni va unga tanqidiy qarashni talab qiladi.

- Uchinchidan ko’rinishi axborot manbaini yashiradi, yoki manba umuman bo’lmasligi mumkin, axborot esa yolg’ondan, to’qilgan faktlardan iborat, tushunchalar almashtirib beriladi.

Yurtimizdagi ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni buzishga qaratilgan axborot hurujlari avj olayotgan bir paytdao’smir-yoshlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanitirib borishdek murakkab va o’ta mahsuliyatli vazifalarni bajarish orqali Vatanga, millatga munosib xizmat qila oladigan etuk shaxslar shaxslar shakllanadi .

Agarki, biz bunday xatarlarga qarshi o’z vaqtida qathiyat va izchillik bilan kurash olib bormasak, turli zararli oqimlar bizning yurtimizga ham shiddat bilan yopirilib kirishi, yoshlarimizni o’z girdobiga tortib ketishi, oqibatda ularning ota-ona, oila, el-yurt oldidagi burchi

va mashuliyatini o’ylamaydigan, faqat bir kunlik hayot bilan yashaydigan xudpisand kimsalarga aylanib qolishi mumkinligini istisno qila olmaymiz .

Aynan ommaviy axborot vositalari orqali milliy qadriyatlarimiz va umuminsoniy qadriyatlar, milliy g’oya va demokratik tamoyillar targ’ib-tashviq qilinadi..

O’smirlarda mustaqil fikrlash layoqatini shakllantirish, loqaydlik, irodasizlik xususiyatlarini bartarf etish orqali ijtimoiy faollikni qaror toptirishda ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy psixologik axamiyati ulkandir

.O’smirlarda shaxsiy manfaatlarini jamoa manfaaatidan yuqori qo’ymaslik, jamiyat va millat oldidagi insoniy burchlarini to’laqonli anglashlari,oila , xalq baxt-saodati hamda yurt farovonligi yo’lida mehnat qilishga intilishlari erishish uchun psixologik va pedagogik targ’ibot tashviqot ishlarini olib borish

. Bosh g’oyasi maishiy muammolardangina iborat bo’lib, g’oyaviy saviyasi va ijro mahorati past bo’lgan musiqa va kino sanhati namunalarining ommaviy axborot vositalari sahifalaridan o’rin olishiga nisbatan jamoatchilik mutaxassislar, psixologlar ta’sirini o’tkazish, shu bilan birga gazeta va jurnallarda imkoni boricha ko’proq ijtimoiy ong va shaxs dunyoqarashini boyitish davr talabiga aylani bormoqda.

O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning psixologik-pedagogik va falsafiy jihatlarini yaxlit holda o’rganilishiga erishish, mazkur jarayonni tashkil etishning samarali yo’llari, omillari va vositalarini etarli darajada o’rganish

O’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish jarayonida ommaviy axborot vositalari xizmatidan samarali foydalanish va ularning rolini oshirish, ana shu maqsadda ommaviy axborot vositalari orqali olib boriladigna psixologik targ’ibort va tashviqot ishlarini to’g’ri yo’lga qo’yishda ijtimoiy -psixologik usul va vositalardan foydalanishga erishish ulan tarbiyaaiy ta’sir kuchiga ega ekanligi amaliyotda o’z isbotini topmoqda

Demak, o’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlariga ega bo’lishlarini ta’minlashda va bu jarayonni yaxlit tashkil etish, unda har bir samarali omildan maqsadli foydalanish, imkoniyatlarni ko’ra olish va ularning samaradorligini baholash muhim ahamiyatga ega.

3.3.O’smirlarning vatanparvrlik haqidagi tushunchalari va hissiy- emotsional yaqinlik munosabatlarining psixologik xususiyatlari

Tadqiqotning dastlabki bosqichida biz o’rgangan va “ Vatanparvar inson qanday bo’lishik kerak ?” mavzusida olgan yozma insho natijalari o’smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishda ota-ona va oilaviy tarbiyaning ta’siri boshqalarga nisbatan yuqori ekanligini ko’rsatdi. Yahni, ijtimoiylashuv jarayonida o’smirlik davrida taqlid obrazlarini ta’sirining ijtimoiy psixologik xususiyatlariga jiddiy e’tibor qaratishda oialaviy tarbiya xususiyatlari o’smir

shaxsi shakllanishda muhim ahamiyat kasb etadi. Qolaversa, bu jarayonning kechishida ijtimoiy demografik xamda yoshga oid omillarining ham o’ziga xos o’rni pedagoglar va psixologlar tomonidan aloxida e’tiborni qaratilishini talab qiladi

Shu nuqtai nazardan o’smirlarning vatanparvarlik qadriyatlarini shaklanishining psixologik mexanizmlar ko’rsatkichlari haqida batafsil ma’lumotga ega bo’lish uchun o’smirlarda ijtimoiylashuv jarayonida vatnparvarlik qadriyatlarini shakllanishi borasida tadqiqot olib borilib, empirik ma’lumotlar yig’ish va uning natijalarini ijtimoiy psixologik talablar asosida tahlil qilish masalasi qo’yilgan edi. Mazkur paragrafda ushbu masalaga yanada oydinlik kiritish orqali qo’lga kiritilgan empirik ma’lumotlar tahlilini bayon etamiz.

Albatta, vatanparvarlik qadriyatlarini shakllanishi ko’rsatkichlari ko’lamini bitta tadqiqotning o’zida to’liq yoritish qiyin. Shunday bo’lsa-da, biz tadqiqot maqsadidan kelib chiqib tegishli xulosalar chiqarib amaliy tavsiyalar berishga harakat qildik.

Qo’llanilgan metodikalar asosida har bir olingan natija tadqiqotning yagona maqsadi asosida birlashtirilib umumiy tartibda tahlil qilindi.

O’smirlarning shaxs sifatlarini baxolash xususidagi qadriyatlar tanlovining kontent-analizi (50*)*

O’rni	***O’smirlarning shaxs sifatlarini*** tartiblanishi	6cinf (25)		O’rni	9sinf (25)		o’rni
		ballar	foiz		ballar	foiz	
1	Faollik	38	27,4	2	37	37	2
2	Intiluvchnlik	51	41	3	31	31	3
3	Tashkilotchilik	37	29	8	19	19	6
4	Mustaqillik	21	28	6	26	26	5
5	Sabr toqatlilik	30	24,8	5	16	16	8
6	Moddiy tahminlanganlik	25	18	1	40	40	1
7	Ko’ngilchnlik	18	15,2	8	18	1 8	7
8		35	28	4	30	3	4

	Boshqalarga g'amxo'rlik qilish					0	

O'smirlar shaxs sifatlarining tizimining 8 ko'rsatkich bo'yicha olingan javoblar quyidagi holatlarni aks ettirishi bilan ajralib turadi. Natijalarning shaxs sifatlari tizimlashtirshga e'tibor beradigan bo'lsak, eng avvalo shu narsa ko'zga tashlandiki, shaxs sifatlari uchun birinchi uchlikda 6-sinf o'quvchilari "moddiy tahminlanganlik ","faollik ", "Intiluvchanlik " shaxs sifatlari yuqori o'rinda bo'lsa. 9sinfdagilar uchun "ma'lumotli bo'lish," "Halol mehnat", "tartib intizom" ni yuqori baholagan.

Javoblardan ma'lum bo'lishicha, ikki gurux sinaluvchilarining javoblarida ma'lum bir uyg'unlik bilan birga tafovutlar ham borligi aniqlandi.

Empirik natijalar ikki guruhga bo'lingan holda tahlil qilinganda, konstruktiv va tashqi belgi xususiyatlar bilan xarakterlanadigan holat yuzaga kelgan. Masalan, bu javoblar 6-sinf sinaluvchilarining bergan javoblarida sezildi. Konstruktiv munosabat halol mehnat, tartib-intizom, ishbilarmonlik va tadbirkorlik, ma'lumotli bo'lish, ilm olish, tirishqoqlik va maqsadga intilish qadriyatlaridan iborat Tashqi belgili xususiyatlarni a sinaluvchilar 9-sinfdagilarga nisbatan yuqori baholaganlar, masalan "ma'lumotli bo'lish", " "moddiy tahminlanganlik" qadriyatlaridan keyin o'rin olgan. Bu borada sinaluvchilar bilan o'tkazilgan suhbat jarayonida avvalo ma'lumotli bo'lish kerak, moddiy tahminot hayotda asosiy o'rin egallaydi, chunki o'quv yurtlarida ta'lim olish uchun mablag' kerak, kabi javoblar olindi. 9-sinf sinaluvchilarining javoblarida, eng avvalo, ma'lumotli bo'lish, xalol mehnat, tartib-intizomga rioya qilgandagina muvaffaqiyatga erishish mumkinligini bildirildi. Anketa javoblaridan ko'rinib turibdiki,

Vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish borasidagi tarbiyaviy targ'ibot ishlarini olib borishda Ommaviy axborot vositalari o'ziga xos ijtimoiy psixologik ahamiyatini yoritib berish maqsadida o'smirlar bilan o'tkaziladigan anketa so'rovnomasi ishlab chiqildi

O'smirlar auditoriyasining ular uchun ahamiyali bo'lgan OAV turlari va manba'alarini aniqlash so'rovnomasi (Z. Otaboeva)

1. O'smirlar axborot turi va mazmuniga bo'lgan qiziqishlarini aniqlash;
2. O'smirlarni axborot qabulni idrok etishga sabab bo'luvchi xususiyatlarni aniqlash

3O'smirlarda vatnaparvarlik qadriyatlarini shaklanishida.OAV orqali uzatilayotgan axborotlarning psixologik ta'sirini o'rganish

Anketa so'rovnomasi 5ta savoldan iborat bo'ldi

1. Siz qiziqib o’qiydigan gazetalarning nomini yozing.
2. Siz qiziqib o’qiydiganjurnalarning nomini yozing.

3.Siz qiziqib tomosha qilqdigan teleko’rsatuv nomini yozing.

4 Sizga qaysi axborot vositasi orqali olinadigan axborot ko’proq yoqadi?:

-gazeta

-jurnal

-reklama

-televidenie

-Internet

-radio

5 Siz televidenie orqali berilayotgan ko’rsatuv yoki filg’mlarni ko’pincha kattalar bilan ko’rasizmi yoki yolg’iz o’zingizmi?

6.Sizning xayotingizda ommaviy axborot vositalari ko’rgan yoki eshittgan vaziyatlaringizga o’xshash vaziyatga tushganmisiz?

Natijalar 5 ballik tizimda baxolanishi tushuntirildi).

Anketa so’rovnamasida 6-9 sinf o’quvchilari 50 respondent ishtirok etdi

Natijalar taxlili va interpretantsiyasi.

1.Birinchi savol bo’yicha 6 sinflarda 3ta 9 sinflarda 4 ta gazeta tanlanda Shuni tahkidlash lozim ki ko’pchilik o’smirlar umuman gazeta o’qimasligini yozganlar

Gazeta o’quvchilar

6sinfda- 4,7%;

9 sinfda- 3,4% tashkil etadi

6sinf	9sinf
«Uchqun»	**Erudit**
2 x 2	**Zakovat**
bolajon	**Kelajak ovozi**

2. Ikkinchi savol bo’yicha . Siz qiziqib o’qiydigan jurnallarning nomini yozing savoliga 6-sinf o’quvchilarining 30% umuman qech qanday jurnalalarni o’qimasligini tahkidlaganlar

Jurnal o’quvchilar esa quyidagi nomdagi jurnallarni aytganlar

6 sinf “Bilimdon vord”. Tong yulduzi, Yosh kuch” 9sinf- «Dono Vord”, «Yoshlik»,

№	6sinf	foiz	9sinf	foiz
1	Bilimdon Vord	47	Dono vord	35
2	Tong yulduzi	21	Yoshlik	26
3	Buloqcha	11	Xordiq	18
4	Oila davrasida	8	Yosh kuch	11

3.Uchinchi savol Siz qaysi axborot vositalaridan beriladigan ma’lumotlarga ko’proq ishonasiz savoliga .

№	OAV	6 sinf Foizlar №50	9sinf Foizlar №50
1	Internet	32	42
2	Televidenie	36	27
3	Gazeta	13	17
4	Jurnallar	14	13
5	Radio	4	5

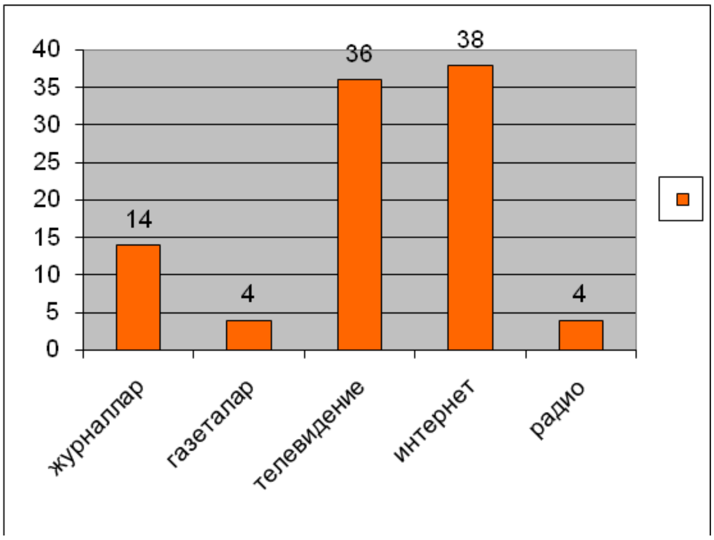

9 sinf

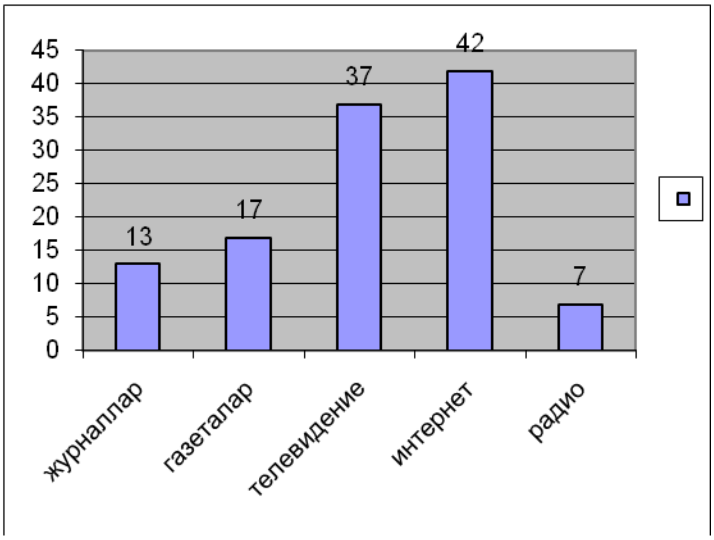

6 sinf

6sinf o'smirlari va 9 sinf o'smirlari o'zlarining asosiy axborot manbaasi sifatida internetni xisoblaydilar Lekin televidenie ham ular uchun axborot manbai sifatida ahamiyatli ekanligi aniqlandi 9 sinf o'smirlari matbuot va radio axborotlarga deyarli bir xil baxo berganligi aniqlangan bo'lsa 6 sinf o'smirlarida radio matbuotdan ancha ustunligi aniqlandi

4 savol OAV orqali beriladigan eng qiziqarli axborot savoliga quyidagi javoblar berildi

Qiyosiy diagrammada 6- va 9sinf o'quvchilarini natijalari

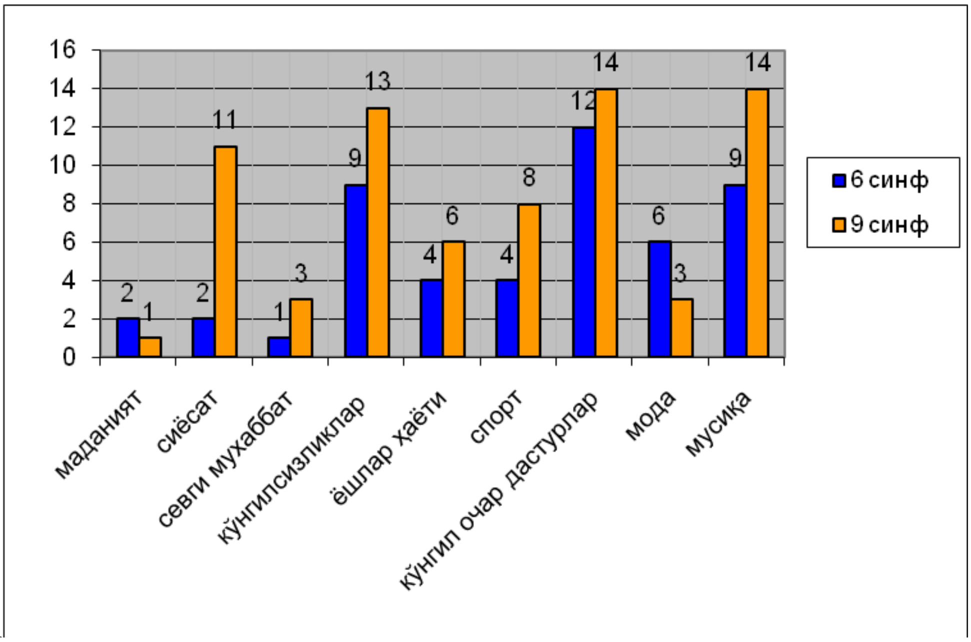

o'rsatilgan

Ko'rinib turibdiki ko'ngil ochar dasturlar va ko'ngilsizliklar ikkala o'smirlik bosqichida ham etakchi o'rinlarnii egallagn Shu bilan birga moda yahni chiroyli zamonaviy kiyinish 6- sinf o'quvchilarida ko'rsatkichi 9-sinflarga nisbtan kattaroq (O'quvchilarga moda zamoaanviy kiyinish deya tushuntirilgan)

5. OAV orqali berilayotgan voqea yoki xodisalarga o'xshash vaziyatlar xayotingizda bo'lganmi? anketa savoliga

6 sinf o'quvchilaridan 28,5% ko'p marotaba bo'lgan

71,4% bahzan

4,7% bo'lmagan degan javoblarni ko'rsatishgan

9sinf o'quvchilari

33,3% ko'p

19% ba'zan

47,6% bo'lmagan javoblarni ko'rsatishgan

O'rtacha ko'rsatkich 6-va 9 -sinf o'smirlari o'rtasida bir- biriga yaqin , yahni o'smirlar xayotlaridagi tasavvurlarni OAV orqali berilayotgan manbaalar asosida shakllantiradilar O'z tasavvurlarni mustaqil tarzda (OAV siz) shaklantirish darajasi 9 -sinf o'quvchilarida 6- sinfga qaraganda ancha yuqori 9-sinf o'quvchilari esa turli axborot vositalari materiallarini tanlab idrok eta oladilar, o'z munosabatlarini shakllanganlar deb ayta olamiz

Oltinchi anketa savoli bo'yicha qaysi manbhaalardan axborot olishlari xaqida ikkala bosqichdagi o'smirlar deyarli bir xil javob berganligidan dalolat beradi B u ularni o'rab turgan ijtimoiy muxit , avvalo oila, do'stlar, maktab psixologik ta'siri axamiyatli darajada ekanligini tahkidlaydi

O'tkazilgan tadqiqotdan quyidagi xulosaga kelish mumkin

1.O'smirlar uchun asosiy axborot manbai bu internetdir shu bilan birga tenlevidenie ham etakchi ahamiyat kasb etadi

2. Ko'pchilik o'smirlar matbuot materiallarini o'qimaydilar, axborot uchun internetga murojaat etadilar

3. Katta o'smirlar olingan axborotni taxlil qilish asosida o'z munosabatlarini shaklantira oladilar

Anketa natijalari o'smirlar dunyoqarashi, hayotga munosabati shakllanishida OAV xamiyati borasida 6-sinf va 9-sinf o'quvchilari javoblari o'rtasida muayyan tafovut borligini ko'rsatsa -da internet va televidenie ikkala guruxdagi sinaluvichlar tomonidan yuqori baxolangan

BOB BO'YIChA XULOSALAR

- Globallashuv jarayonlari, bir tomondan, o'smirlarning dunyoqarashi shakllanishiga, jahondagi xalqlarning etnik xususiyatlari va turmush tarzi haqida ko'proq ma'lumot olishiga xizmat qilayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, ularning bir qismida milliy qadriyatlar, milliy mahnaviyatning nisbatan kamroq o'zlashtirilishiga sabab bo'lmoqda. Bu jarayonda, ayniqsa, televidenie, internet, kompg'yuter o'yinlari, kinoseriallarning ta'siri kuchli bo'lmoqda.

- Yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirishda Prezidentimizning «g'oyaga qarshi g'oya, fikrga qarshi fikr, jao'olatga qarshi faqat mahrifat bilan bao'sga kirishish, olishish mumkin» (Islom Karimov. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon o'ayot – pirovard maqsadimiz. – T., 2000, 468-bet). – degan shioriga amal qilish eng yaxshi yo'l, taraqqyot garovi bo'lishi tabiiydir. Zero, yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirmay turib, o'smirlarda vatanparvarloik qadriyatlarini shakllantirish aslo mumkin emas.

- Ommaviy axborot vositalarida vatanparvarlikni xotira ko'rinishida, atrofdagi insonlarga e'tibor ko'rinishida, shaxsiy javobgarlik ko'rinishida, yurt qahramonlariga nisbatan, o'z Vataniga, xalqiga nisbatan faxr ko'rinishida yoritish an'anasi katta axamiyatga ega

*O'smirlarda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish jarayonida ommaviy axborot vositalari xizmatidan samarali foydalanish va ularning rolini oshirish, ana shu maqsadda ommaviy axborot vositalari bilan keng jamoatchilik o'rtasida ijodiy hamkorlikka erishish,

ularning faoliyatiga jamoatchilik bahosini berish tizimini ishlab chiqish va bu tizimning to'laqonli ishlashini ta'minlashga erishish

Xulosa

Vatanparvarlikqadriyatlarinishakllanishiningichkishaxsiymunosabatlarningmanbaio'smirfaoliy ati, muloqotvamunosabatjarayonlarixisoblanadiUlaro'zgarishi, barqaror-beqarortusolishi, yokiyo'qolibketishimumkin.O'smirlaro'rtasidaijobiyshaxslararomunosabatlar-ijtimoiyadaptatsiya, yaoniijtimoiyvaziyatvamunosabatlargamuvoffaqiyatlimoslashishimkoniniberadi .Ulardaboshqalargakeraklilikxissinishakllanishigaimkonberadi.

O'smiryoshlarda engyuqoriqadriyatlardanhisoblangan, vatanparvarlikqadriyatlarinishakllanishidaoila, ta'limvatarbiyaninguzluksizligikattaahamiyatkasb etadiBuboradapedagogiktalablarningo'smirshaxsigaijobiyta'sir etishi, o'smirtarbiyasiuchunmutasaddibo'lganmutaxsisslar, ota-onalaruchunpsixologiksavodxonlikdarajasiniyuqoribo'lishliginitalabqiladiAksxoldabutalablaro's mirshaxsiusuno'zigaxos " Bosim" sifatidaqabulqilinadi. O'smirshaxsidaijtimoiymuxitdanbegonalashuv,norozilikxissinishakllanishigaolibkeladi.O'smirli kyoshigaxosushbuxususiyatlarnitarkibtopishidaulardagixayotiytajribaningetishmasligi, o'zfikrvamuloxazalaridatezkor, ayrimxollardao'ylanmasdanqarorlarqabulqilishlarisababbo'ladi .

Yuqoridagilarnita'kidlaganxoldao'smirlardavatanparvarlikqadriyatlarinishaklanishidaquyidagi xulosa va amaliy tavsiyalarni keltiribo'tamiz

1. Vatanparvarlikqadriyatlarinishakllanishio'smirlardamustaqillik, intiluvchanlik,insonparvarlikkabishaxssifatlarinitarkibtopishibilanbog'liq.Buboradaulardagixissi y-irodaviyxususiyatlarnitarbiyalabborishdao'smirlarbilanbevositapsixologiktashviqotvatarg'ibotish lariniolibborishzarur.

2. Mustaqillikyillariishgatushirilganvamillatningfaxrigaaylangansanoatkorxonalarga ,ekskursilaruyushtirish, ulardamexnatqilayotgan elxurmatigasazovorbo'lganinsonlarbilansuxbatlaro'tkazish

3. O’smirlardagixayotiy, istiqbollirejalarinivatan, millat,xalqtaqdiribilanxamoxanglikdaidrok etishgayo’naltirish

Amaliy tavsiyalar

4. Vatanparvarlik yoki vatanparvarlik mavzuiga aloqador ilmiy-tadqiqot ishlarida Yurtboshimiz I.A.Karimov ahmoli bilan bog’liq holda shakllanayotgan vatanparvarlik tushunchasi ilmiy kontseptsiyaga tayanisho’smirlarda vatanparavarlik qadriyatlarini shakllantirsh borasidagi ta’lim –tarbiya ishlari samaradorligini oshiradi.

5. Yoshlar o’rtasida vatanparvarlikni shakllantirishda ta’lim-tarbiya tizimi, xususan, unda o’smirlardagi ijtimoiy psixologik, individual tipologik xususiyatlarni o’rganishning o’rni muhim omildir

6. Ta’lim muassasalarida har bir o’qitiladigan mavzularni fan o’qituvchilari Vatan mavzusi bilan bog’lash va bu sohada yirik ilmiy meros qodirgan vatandoshlarimizni eslatish

7. Oilalarda o’smirlarni vatanparlik qadriyatlarini shakllantirish borasida maxalla fuqarolar yig’ini tomonidan targ’ibot-tashviqot ishlarini etnopsixologik xususiyatlarimizga xos tarzda olib borilishiga erishish .

8. O’smir Yoshlar o’rtasida vatanparvarlik va baynalminalchilik xisslarini ko’chaytirish pedagogik psixologiya va ijtimoiy psixologiya fanlari bo’yicha o’quv qo’llanmalarini tayyorlash zaruriyati yuzaga keldi.

9. O’zbekistonda ommaviy axborot vositalari soni quyidagicha bo’lib, Gazetalar 715 Jurnallar 263 Veb-saytlar 196 bo’lib ularda vatanparvarlik to’g’risidagi ma’lumotlarni keng tarzda berib borish zarur.

10. “O’zbekfilm” studiyasi badiiy saviyasi yuqori vatanparvarlik tuyg’usidagi badiiy filmlarni yaratishda izlanishlar olib borishlari hayotiy zarur

11. O’smir yoshlarda axborot iste’moli madaniyatini shakllantirish

FOYDALANILGANADABIYoTLARRO’YXATI:

1.Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari to’g’risidaO’zbekiston Respublikasining qonuniToshkent 1999

2.KarimovI.A. Yuksakmaonaviyat engilmaskuch. – T: “Maonaviyat” 2008 176 b.

3.KarimovI.A. O’zbekiston XXI asrbo’sag’asida: Xavfsizlikka taùdid, barqarorlikshartlariva taraqqiyotkafolatlari. - T.: «O’zbekiston», 1997.

4.KarimovI.A. Bizdan ozodva obodVatanqolsin.-T.: «O’zbekiston», 1996.

5.KarimovI.A. O’zbekistonbuyukkelajaksari. – T.: «O’zbekiston», 1998.

6.Abulxanova-Slavskaya K.A. Strategiya jizni. M.: Mqslg’, 1991, -299 s.

7.“Avesto: Tarixiy xotirasiz kelajak yo’q”.-T.: Sharq.,1998.

8.Anastazi A. Psixologicheskoe testirovanie Pod.red. K.M.Gurevicha, V.I.Lubovskogo.-M., 1992. 1-2 tomlar.

9.Andreeva G.M. Sotsialnayapsixologiya:-Uchebnik.-2-e izd. -M.:Izd-vo MGU,1988.

10Axborot xizmatlari uchun amaliy qo’llanma: jamoatchilik bilan samarali muloqot G’ N. Qosimova, G. Bobojonova, L. Islomova. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O’zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2013. 132 b.

11B.Aminov, T.Rasulov o’zlarining "Vatan - yurakdagi javohir" .

12.Asmolov A.G. Lichnostokakpredmetpsixologicheskogo issledovaniya.- M.:MGU, 1994.

13.BarotovSh.R. O’quvchishaxsinio’rganishusullari -T.:O’qituvchi, 1995.
14Barotov. Sh.R.,.OlimovL.Ya. Sotsialtreningva amaliyot. BuxDU 2008 y
15.Barotov. Sh.R., OlimovL.Ya, Solieva R., MuxtorovE.. Mentalitetpsixologiyasi.
16.Grishina N.V. Yaidrugie: obshenie vtrudovomkollektive. L.: Lenizd,., 1990, -174 s.
17.GrexnevV.S. Kultura pedagogicheskogo obsheniya: Kn. dlyauchitelya.-M: Prosveshenie, 1990,
18.E Dyurgeym “ Sotsiologiya obrazovaniya
19.Kan-KalikV.A. Uchitelyu o pedagogicheskom obshenii: Kn. dlyauchitelya.-M.: Prosveshenie, 1987, -190 s.
20..Karimova V.M «Ijtimoiypsixologiyava ijtimoiy amaliyot» Toshkent. 1999y.
21.Karimova V.Mva boshqalar.«Mustaqilfikrlash» oshkent.Sharq».2000 y
22.Karimova V.M, R.Sunnatova. «Mustaqilfikrlash» o’quvqo’llanmasibuyicha mashg’ulotlarnitashkil etishuslubiyoti. Toshkent «Sharq» 2000
23.Karimova V.M «Auditoriyada baxs-munozaralidarslarnitashkil etishningpsixologiktexnikasi» Toshkent 2000 y.
24.Z Nishonova “ Pedgogi kpsixologiya .
25.S.Ochilov "Mustaqillik mahnaviyati va tarbiya asoslari.
26.Petrovskiy A.V. «Umumiypsixologiya» Toshkent. 1992.
27.Psixologiyajurnali. Qarshi 2011 yil 1-2 sonlari
28.ToshimovR. G’ozievE. G’. “Zamonaviyindividualva guruhiypsixologiya”. Toshkent, ”Universitet” 1999y
29.Rabochayakniga shkolnogo psixologa. (pod. red.I.V. Dubrovinoy)-M: Prosveshenie, 1991, 303 s.
30Z.Qurbaniyazova «milliy o’zlikni anglash»
31O’smir shaxsi shaklanishida ibrat ijtimoiy psixologik xususiyatlarining ahamiyati" Psixologiya fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya Toshkent 2010.
32.M.Sharifxo’jaev "Iftixor" [32]..
33.E.Yusupov o’zining «Inson kamolotining ma’naviy asoslari»
34G’ozievE.G’. “ Psixologiyamuammolar”. T, 1999.
35.G’ozievE.G’, Azizova Sh.V. “Tashkiliypsixologiya” Toshkent-1999y.

Internet materiallari

1. www.pedagog.uz.
2. www.ziyonet.uz.